

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Ruralia-instituutti

Kosteikon perustamisen haasteet

Susanna Keskinarkaus
Anne Matilainen
Hanna Kasari
Sami Kurki

Raportteja 51

Kosteikon perustamisen haasteet

Susanna Keskinarkaus
Anne Matilainen
Hanna Kasari
Sami Kurki

Julkaisija Helsingin yliopisto
Ruralia-instituutti
Kampusranta 9 C
60320 SEINÄJOKI
Puh. 050- 4151 150
www.helsinki.fi/ruralia

ISBN 978-952-10-5415-0 (pdf)

ISSN 1796-0630 (pdf)

Sisällys

Tausta	5
Kosteikon määritelmä ja merkitys.....	6
Maatalouden ympäristötuen erityiset kosteikon perustamiseen 2000-luvulla	6
Aineisto ja menetelmät	7
Tulokset	10
Kosteikko.....	10
<i>Aikajana</i>	11
Idea & motiivi.....	12
Hakemusprosessi	14
<i>Suunnitelma</i>	16
<i>Hoito</i>	17
<i>Kustannukset</i>	18
Muu virkistyskäyttö.....	19
<i>Metsästäminen</i>	19
Mainonta.....	20
Sosiaaliset suhteet.....	21
<i>Viranomaiset</i>	22
Esteet	23
<i>Muut tuet</i>	25
Maanviljelijöiden kehitysehdotukset	25
Suunnittelijat	28
Tukijärjestelmä.....	30
Suunnittelutyö.....	33
Yhteistyö.....	33
Johtopäätökset	35
Lähteet	37

Tausta

Suomessa on kuivattu kosteikkoja viimeisten vuosisatojen aikana maa- ja metsätalouden tehostamisen nimissä. Viljelysten vuoksi toteutettujen ojitusten johdosta on Suomesta hävinnyt merkittävästi kosteikkoja puroista järviin, eikä uusia kosteikoita enää synny luontaisesti, koska alueita on varattu muuhun maankäyttöön. Kosteikot kuuluvat tänä päivänä maailmanlaajuisesti uhanalaisimpien elinympäristöjen joukkoon ja ne sisältävät hyvin monimuotoisia ekosysteemejä. Maanomistajien kiinnostus kosteikkojen perustamiseen ympäristötukia hyödyntämällä on kuitenkin vaisua potentiaalisten kohteiden määrään nähden.

Vuonna 2007 aloitti Maa- ja metsätalousministeriö Kansallisen riistatalouden kosteikkostrategian laatimisen tavoitteenaan edistää suomalaisen kosteikkoluonnon kokonaisvaltaista hoitoa. Erityisen tärkeäksi seikaksi strategiassa nostettiin maanomistajien, metsästäjien ja riistanhoitajien välisen yhteistyön kehittäminen. Kosteikkoluonnon monimuotoisuuden lisäämisen lisäksi tällaiset toimenpiteet edistävät vesiensuojelua ja tässä yhteydessä voidaankin käyttää termiä monivaikutteinen kosteikko. Monivaikutteisilla kosteikoilla voidaan vesiensuojelun lisäksi parantaa merkittävästi myös maatalousympäristöjen luonnon monimuotoisuutta ja riista-, kala- ja raputaloutta. Ne ovat myös tärkeitä elinympäristöjä vesilinnuille ja sammakkoeläimille. Maa- ja metsätalouden vesiensuojelulle asetettavat vaatimukset lisääntyvät jatkuvasti ja kosteikot toimivat erityisesti maa- ja metsätalouden valumavesien suodattumisaltaina, jotka vähentävät vesistöihin kohdistuvaa kiintoaine- ja ravinnekuormitusta.

Kansallisen riistataloudellisen kosteikkostrategian käytännön toimeenpanoon tähtäävät toimenpiteet on käynnistetty MMM:n rahoittamalla valtakunnallisella hankkeella ”Kansallisen riistataloudellisen kosteikkostrategian toteuttaminen 2008–2009”, jonka tavoitteena on käynnistää valtakunnallinen kosteikkojen kunnostamiseen liittyvä hankekokonaisuus. Hanketta koordinoi Pohjanmaan riistanhoitopiiri ja sen eri osioita toteuttivat muun muassa Metsästäjien Keskusjärjestö, Metsästäjäliitto sekä Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti. Metsästäjien Keskusjärjestö koordinoi valtakunnallisen hankekokonaisuuden valmistelua.

Tässä tutkimuksessa selvitetään maanomistajien ja suunnittelijoiden näkemyksiä kosteikkotukien hakuprosessin haasteista. Tavoitteena on selvittää sekä motiivit kosteikon perustamiselle että syyt tuenhakuprosessiin lähtemiselle. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään kosteikkojen suunnittelijoiden ja kosteikkotukihakemusten parissa työskentelevien henkilöiden näkemyksiä nykyisestä järjestelmästä sekä kootaan parannusehdotuksia sen kehittämiseksi.

Tieto kosteikkojen perustamisen käytännön ideoinnista ja toteutuksesta auttaa kehittämään järjestelmää siihen suuntaan, että se edesauttaisi nykyistä paremmin kosteikkojen perustamista sekä lisääisi kosteikkojen perustamisen määrää. Tutkimuksen tulokset voivat myös auttaa muovaamaan vuoden 2013 jälkeen käyttöön tulevaa, uutta ympäristöohjelmaa entistä kannustavammaksi kosteikkojen suhteen. Tutkimushankkeen aineisto muodostuu maanomistajille ja suunnittelijoille suunnatuista haastatteluista sekä kosteikon perustamiseen liittyvästä tiedonhausta.

Tämän raportin tarkoituksena on selvittää maanviljelijöiden motiivit kosteikon perustamiselle sekä kosteikkoprosessin haasteet sekä kehitystarpeet. Prosessin myötä fokusta tarkennettiin tilaajan kanssa keskustamaan myös maanviljelijöiden ja suunnittelijoiden näkemyksiä siitä, miten kosteikkoja saataisiin lisää. Koska raportti keskittyy järjestelmän kehittämiseen, korostuvat siinä nykyjärjestelmän kritiikki ja kehitysehdotukset.

Kosteikon määritelmä ja merkitys

Suomesta on viimeisten vuosisatojen aikana kuivatusten vuoksi hävinnyt valtava määrä kosteikkoja, eikä uusia enää synny muun maankäytön vuoksi. Kosteikoista, jotka nykyään katsotaan maailmanlaajuisesti uhanalaisten elinympäristöjen joukkoon, on Euroopassa hävinnyt kaksi kolmasosaa vuosisadan aikana. Monimuotoiset kosteikot ovat useiden lajien elinympäristöjä ja erityisen tärkeitä linnuille, matelijoille, sammakkoeläimille, selkärangattomille, kaloille ja nisäkkäillekin. Kosteikoilla on myös virkistyksestä ja maisemallisesta arvosta.

Kosteikoksi katsotaan vesiperäiset maa-alueet sekä alue, jolla tulee toimeen vain kasvillisuus, joka on sopeutunut niukkahappisiin olosuhteisiin. Kansallisessa riistataloudellisessa kosteikkostrategiassa kosteikoilla tarkoitetaan luonnollisia tai keinotekoisia vesiä ja pysyvästi tai tilapäisesti veden peittämiä alueita, vesi- ja rantaruohikoita sekä soiden avovesiallikoita.

Monivaikutteisella kosteikolla tarkoitetaan sellaista maatalouden ravinnekuormitusta vähentävää ojan, puron, joen tai muun vesistön osaa ja sen ranta-aluetta, jotka lisäävät luonnon monimuotoisuutta, toimivat kasteluveden varastona, parantavat maaseutumaisemaa ja alueiden virkistyskäyttöä (Puustinen ym. 2007).

Kosteikoilla on tärkeä vesiensuojellinen merkitys, mutta ne muuttuvina ympäristöinä kasvavat umpeen hoitamattomina. Kosteikkoja perustetaan kaivamalla, patoamalla, pengertämällä pohjakynnyksillä sekä uomia kaivamalla (Svensberg ym. 2009¹). Kosteikon vesienpuhdistusominaisuuksien vuoksi on tärkeää, että kosteikko on riittävän suuri suhteessa valuma-alueeseen ja että siinä on erilaisia osia veden puhdistamiseksi sekä fosforista että typestä. Puustisen ym. (2007) mukaan yksittäinen kosteikko voi vähentää siihen tulevaa kuormitusta 40–60 %. Täten yksittäisellä kosteikolla voi olla alueellisesti suuri merkitys vaikka se ei vielä koko maan mittakaavassa ratkaisisi maanviljelyn aiheuttamaa valumahaasteita.

Maatalouden ympäristötuen erityiset kosteikon perustamiseen 2000-luvulla

Maatalouden ympäristöohjelma vuosille 2007 - 2013 mahdollistaa monivaikutteisten kosteikkojen perustamisen maatalouden investointitukivaroista (ei-tuotannolliset investoinnit). Vuodesta 2008 alkaen tuki on myös rekisteröityjen yhdistysten, kuten metsästyssseurojen ja kyläyhdistysten, haettavissa niin sanotun Leader-toimintatavan kautta. Maatalouden ympäristötuen erityiset ovat maatalousympäristöjen luonnon monimuotoisuuskohteiden hoidon pääasiallinen rahoitusmuoto.

Maatalouden investointituella perustettavalla kosteikolla tarkoitetaan suurimman osan vuodesta veden peitossa olevaa ojaa, jokea tai muuta vesistön osaa, jonka avulla pyritään vähentämään vesistökuormitusta (MMM 2005 ja 2007). Tukikaudella 2000–2006 tukitoimenpiteen nimi oli ”Kosteikkojen ja laskeutusaltaiden perustaminen ja hoito” ja tukikaudella 2007–2013 ”Monivaikutteisten kosteikkojen hoito”.

Kaudella 2000–2006 tukea oli mahdollista saada kosteikkojen perustamiseen ja hoitoon, jos huomattava osuus valuma-alueesta oli peltoa tai jos kaltevia peltoja oli merkittävä määrä. Lisäksi kosteikon perustaminen oli mahdollista alueilla, jossa valumavesissä oli korkeita ravinnepitoisuuksia, nurmikasvien osuus viljelystä oli vähäistä tai jos ojissa, suvannoissa ja ojien suilla oli mineraalimaata sisältäviä liettyimiä. Tukea oli myös mahdollista saada herkästi sortuviin valtaoijiin ja hiekka- ja hietamailla virtaaviin ojiin. (MMM 2005)

¹ Suomen riistataloudellisen kosteikkostrategian luonnos: LAINSÄÄDÄNTÖ JA MUUT TAUSTATEKIJÄT

Vuodesta 2007 lähtien ympäristötuen erityistukea on saanut kosteikkojen hoitamiseen. Tukea voi saada vain kosteikoille, joiden valuma-alueesta yli 20 % on peltoa. Lisäksi peltojen on sijaittava joko Selkämereen, Saaristomereen tai Suomenlahteen laskevan joen valuma-alueella tai sellaisen järven valuma-alueella, jossa kosteikolla voidaan merkittävästi vaikuttaa maatalouden aiheuttamaan vesistökuormitukseen ja lisätä luonnon monimuotoisuutta sekä edistää riista-, kala- ja raputaloutta (MMM 2007).

Kosteikkojen perustamistuki on muutettu vuodesta 2008 lähtien ei-tuotannolliseksi investointitueksi, jota maksetaan toteutuneiden kustannusten perusteella. Tuen saaminen edellyttää lisäksi 5 – 10 vuoden hoitosopimuksen tekemistä ja näin maatalouden ympäristötuen erityistoimenpiteen ehtoihin sitoutumista (Suomen Ympäristökeskus, 2007). Tukea on mahdollista saada myös sellaisille alueille, jotka kuuluvat alueellisen ympäristökeskuksen yleissuunnitelmaan (Maaseutuvirasto, 2009). Kosteikon pinta-alan on oltava vähintään puoli prosenttia yläpuolisen valuma-alueen pinta-alasta. Lisäksi yksittäisen peruslohkon alan on oltava vähintään 0,05 hehtaaria ja koko hankkeen alan on oltava yhteensä vähintään 0,30 hehtaaria (MMM, 2009).

Päätökset tukien myöntämisestä tekee TE-keskus ja hakemukseen pyydetään tyypillisesti lausuntoa alueen Ympäristökeskukselta. Tuen maksimimäärä kosteikon perustamiseen on 4000 euroa kosteikkohehtaaria kohden. Kosteikon hoitoa varten voi erityistukea saada vuosittain enintään 450 euroa per hehtaari. Hoitotukea hakevan viljelijän on lisäksi oltava sitoutunut ympäristötuen perus- ja lisätoimenpiteisiin (MMM 2009). Vuodesta 2007 lähtien tukea on kuitenkin voinut saada myös ympäristötuen ehtoihin sitoutumaton hakija, jos kyse on rekisteröidystä yhdistyksestä, jonka tuen piiriin hakema alue sijaitsee paikallisen toimintaryhmän alueella ja paikallinen toimintaryhmä puoltaa hanketta (MMM 2007).

Tuen ehtona on TE-keskukselle toimitettava suunnitelma. Ei-tuotannollisen investoinnin suunnitelmaan kosteikon perustamiseksi sisältyy muun muassa hankkeen kuvaus, toteutustapa, budjetti erittelyineen, selvitys omistussuhteista, sijaintikartta, maastomittauksiin perustuvat piirroksot, valuma-alue selvitys, perustamistoimenpiteet, kasvillisuus selvitys ja hoitosuunnitelma. Kosteikon hoidosta vaaditaan pidettäväksi hoitopäiväkirjaa, johon merkitään vuosittain kosteikon hoitamiseksi tehdyt toimenpiteet, niiden ajankohdat ja mahdolliset ympäristövaikutukset (MMM 2007). Monivaikutteisia kosteikkoja on EU:n maatalouden ohjelmakaudella 2007–2013 tavoitteena saada 2200 kappaletta.

Aineisto ja menetelmät

Tutkimus suunnattiin sekä maanviljelijöille että kosteikkojen suunnittelun ja tukihakemusten parissa työskenteleville henkilöille, jotta prosessista saataisiin todenmukainen kokonaiskuva ja eri toimijoiden näkemykset tulisivat kattavasti edustetuiksi. Haastattelut kohdennettiin Pohjanmaan (Etelä-Pohjanmaa, Keski-Pohjanmaa ja Pohjois-Pohjanmaa), Pohjois-Karjalan/Pohjois-Savon, Uudenmaan sekä Varsinais-Suomen alueille. Alueet valittiin niiden erilaisten luonnonolojen perusteella, joiden ennakoitiin vaikuttavan kosteikkojen perustamismahdollisuuksiin sekä perustamismotiiveihin. Lisäksi mukaan valittiin alueet, joilla kosteikkojen perustamisaktiivisuus on ollut varsin vaihteleva.

Tutkimus toteutettiin puolistrukturoitujen teemahaastatteluiden avulla. Haastatteluiden taustana käytettiin Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus (TIKE:n) tietoja vuoden 2000 jälkeen tehdyistä kosteikkojen perustamis- ja hoitosopimuksista. Lisäksi analysoitiin kosteikkotukien sekä hyväksytyt että hylätyt hakemukset valituilta tutkimusalueilta. Haastattelulomake oli jaettu kahteen eri osaan ja se katsoi sekä kosteikkojen perustamisen motiivit että tuenhakemisprosessin eri vaiheet. Maanviljelijöille sekä

suunnittelijoille luotiin omat lomakkeet kuitenkin siten, että osa kysymyksistä oli yhdenmukaisia. Lisäksi suunnittelijoilta kysyttiin tukiprosessiin liittyvien asioiden ohessa myös heidän näkemyksiään maanviljelijöiden motiiveista kosteikon perustamiseen. Näin saatiin laajempi näkemys kosteikon perustamisen yleisimmistä syistä. Teemahaastattelut toteutettiin kevään, kesä ja syksyn 2009 aikana. Yhteensä haastateltiin 15 maanviljelijää ja 7 suunnittelijaa. Haastateltavat valittiin tarkoituksenmukaisesti siten, että kukin tutkimusalue tulisi kattavasti edustetuksi sekä keskeisimmät toimijat alueilta tulisivat edustetuiksi. Teemahaastatteluiden lisäksi haastateltiin puhelimitse muutaman alueen ympäristökeskuksen toimijat, joilta TE-keskukset pyytävät nykykäytännön mukaan lausuntoa hakemuksista. Haastattelut kestivät 21-94 minuuttia. Kaikki teemahaastattelut litteroitiin analyysin oikeellisuuden varmistamiseksi. Analyysissä on käytetty lähinnä induktiivista laadullisen analyysin lähestymistapaa. Haastattelujen määrä suhteutettiin Vaikka haastattelujen määrä ei ole valtava, ei myöskään kosteikkohakemusten vuosittainen määrä ole suuri ja aineiston voidaan katsoa edustavan varsin hyvin alueiden nykyistä tilannetta. Aineisto analysoitiin käyttämällä NVivo-ohjelmaa. Analyysin joukkoon on poimittu havainnollistavia lainauksia aineiston läpinäkyvyyden takaamiseksi. Lainaukset on yhdenmukaistettu yleiskielelle, sillä kunkin alueen hakemusten määrä on niin pieni, että vastaajat olisivat muuten murteen perusteella tunnistettavissa.

Erilaisia investointitukia kosteikkojen perustamiseen ja hoitoon on myönnetty vuoden 2000 jälkeen yhteensä 143 kappaletta. Listauksessa ei ole eritelty, minä vuonna tuki on myönnetty.

Taulukko 1. Viisivuotisia sopimuksia kosteikon ja laskeutusaltan perustamiselle ja hoidolle on vuoden 2000 jälkeen tehty 63 kappaletta. Ne jakautuvat seuraavan taulukon mukaisesti.

TE-keskus	Sopimusten määrä
Varsinais-Suomi	11
Pirkanmaa	11
Uusimaa	9
Häme	7
Etelä-Savo	7
Etelä-Pohjanmaa	4
Pohjois-Savo	3
Pohjanmaa	3
Kaakkois-Suomi	2
Keski-Suomi	2
Satakunta	1
Pohjois-Karjala	1
Pohjois-Pohjanmaa	1
Kainuu	1

Taulukko 2. 10-vuotisia sopimuksia on samana aikana tehty 44 kappaletta. Ne jakaantuvat TE-keskuksittain seuraavan taulukon mukaisesti.

TE-keskus	Sopimusten määrä
Varsinais-Suomi	12
Häme	9
Etelä-Savo	5
Etelä-Pohjanmaa	5
Pirkanmaa	4
Pohjois-Savo	3
Uusimaa	2
Satakunta	1
Pohjanmaa	1
Pohjois-Pohjanmaa	1
Kainuu	1

Taulukko 3. Ei-tuotannollista investointitukea kosteikon perustamiseen on saanut yhteensä 33 viljelijää.

TE-keskus	Sopimusten määrä
Varsinais-Suomi	7
Pohjois-Savo	5
Etelä-Pohjanmaa	5
Etelä-Savo	4
Pohjois-Karjala	4
Satakunta	2
Häme	2
Kaakkois-Suomi	2
Pohjois-Pohjanmaa	1
Lappi	1

Taulukko 4. Lisäksi ei-tuotannollista investointitukea on myönnetty neljälle rekisteröidylle yhdistykselle.

TE-keskus	Sopimusten määrä
Pohjois-Savo	2
Etelä-Savo	1
Pohjois-Pohjanmaa	1

Haastatellut maanviljelijät olivat hakeneet kosteikon perustamis- ja/tai hoitotukea sekä hakemuksella monivaikutteisen kosteikon perustamista/hoitoa koskeväksi sopimukseksi (Lnro 262) että hakemuksella ei-tuotannollisten investointien tueksi (Lnro 195). Suurin osa haastateltavista oli sellaisia, joiden hakemus oli hyväksytty, mutta myös paria sellaista maanviljelijää haastateltiin, joiden hakemus oli hylätty tai he olivat saaneet tiedon hylkäämisestä ja olivat peruneet hakemuksensa. Hakemusten käsittelyajat olivat 9-15 kuukautta ja kosteikkojen koko suurimmassa osassa hakemuksista alle hehtaarin.

Tulokset

Kosteikko

Maanviljelijöillä oli usein ollut jo kauan selvä käsitys siitä, minne kosteikko kannattaisi tehdä ja mikä alue soveltuisi hyvin kosteikoksi. Joissain tapauksissa viranomaisten päätökset olivat vaikuttaneet siihen, että toinen kohde valikoitui kosteikoksi. Tähän vaikutti muun muassa eriävät näkemykset siitä, onko kosteikkoalue vesialuetta, riittääkö kosteikon koko täyttämään valuma-aluevaatimuksen ja saako alueella laiduntaa vai ei. Maanviljelijät olivat paikoin turhautuneita vaatimukseen kosteikon minimipinta-alasta suhteessa valuma-alueeseen.

Maanviljelijät kertoivat perusteellisesti kosteikon toimivuudesta ja eri ratkaisujen perusteluista. Kosteikot olivat heille hyvin tuttuja jo ennestään ja kosteikon perustaminen oli heille enemmän resurssi- kuin perustelukysymys. Kosteikon perustamiseen sitoutuneimmat eivät pitäneet tuen vaan luvan saamista kosteikon perustamisen kynnyksysymyksenä.

”Ja nyt jälkeinpäin en mä ainakaan pidä pahan jos me tuota saadaan lupa kaivaa, niin se itte kustannetaan, kaivuu, eihän me siihen saada tällä hatkellä mitään mistään, voida mitään tukia edes saada. Suuri ongelma voi olla se, että saadaanko me lupa kaivaa.”

Kosteikko oli usein perustettu kohtaan, jota oli vaikea viljellä kosteuden vuoksi ja jolle tulva-aikoina nousi vesi. Monesti kohta oli sellainen, jossa oli aikoinaan luontaisesti ollut kosteikko, joka oli sitten kuivatus-toimin muunnettu pelloksi. Tausta-ajatuksena oli ollut sekä saada alue talousmielessä hyödyllisempään käyttöön että muuttaa se omia tarkoituksia palvelevaksi. Joissain tapauksissa kosteikko oli perustettu muuttamalla laskeutusaltaita monimuotoisuuskäyttöön ja monipuolistamalla perinnebiotooppeja.

Kosteikonperustajat korostivat, ettei kosteikko ole kertatyöllä valmis vaan vaatii pato- ja kaivuutöiden lisäksi hoitoa ja maisemointia. Etenkin riistamotivoituneet kosteikonomistajat mainitsivat kasvien merkityksen hyvän lintukosteikon muodostumiselle. Metsästyksestä kiinnostuneet kosteikonperustajat pohtivat eri kasvityyppien houkuttelevuutta riistalinnuille. Kasvien huomautettiin myös helpottavan huoltotöitä rannan paremman kantavuuden myötä.

”Eihän siitä ole oikeita tuloksia mitattu ja olemassakaan, mutta silti pitää kai laajentaa seuraavaa, siihen viereen. Se on ihan älytöntä hommaa mun mielestä. Kyllähän silloin pitäisi kun on joku tehty, niin katsoa ensin, mitä sillä saadan aikaan ja sitten tehdään lisää jos tehdään.”

Maanviljelijät olivat pääsääntöisesti hyvin tyytyväisiä perustamaansa kosteikkoon. Yleisin katumuksen aihe oli kosteikon koko. Useat mainitsivat, että tekisivät nyt monta kertaa suuremman kosteikon jos perustaisivat kosteikon nykytiedollaan. Eräs haastateltava mainitsi, ettei kaivinkoneen muutamaa tuntia pidempi työaika niissä kokonaiskustannuksissa enää merkittävästi vaikuta, joten samalla vaivalla olisi voinut tehdä suuremman kosteikon. Alun perin kosteikko oli useimmiten perustettu toivottua pienempänä juuri perustamiskustannusten vuoksi. Haastateltavat pohtivat myös tulisiko kosteikon olla tulvarajan yläpuolella ja pitäisikö keskivirtausten sijaan kosteikon suunnittelussa paremmin huomioida tulvahuippujen vesimäärä.

Maanomistajat muistuttivat myös metsäalueista potentiaalisina kosteikkokohteina. Metsätaloutta, samoin kuin maatalouttakin, syytettiin liiasta kunnianhimesta tehdä väkisin sopimattomista alueista tuotavia, vaikka niitä voitaisiin paremmin hyödyntää kosteikkoina.

”Metsätaloudessa on lukemattomia tällasia kohteita, että parempi ennallistaa ne, kun sinne ei koskaan tule metsätaloudellisesti olemaan suurtakaan arvoa, mutta luonnolle niillä on isompi arvo jos ne ois niinku alkuperäisessä asussa.”

Haastatelluissa oli sekä niitä, joille urakoitsija oli toteuttanut kaivuutyöt että niitä, jotka olivat tehneet kosteikon itse. Ulkopuolisen työvoiman käyttöä pidettiin etuna etenkin kohteissa, jotka vaativat erityiskalustoa ja erikoisosaamista. Raivaustöissä oli käytetty myös palkattua metsuria. Useat haastateltavat mainitsivat perustamisvaiheen kaivuutöihin menneen pari viikkoa ja mukana olleen maanviljelijän itsensä lisäksi jonkun verran talkooporukkaa lähialueelta. Haastateltavat eivät moittineet perustamiseen käytettyä työtä raskaaksi vaan ne, joilla itsellään oli työhön tarvittavat koneet ja osaaminen, totesivat kaivuun menneen harrastustoiminnan piikkiin ja mainitsivat vielä tehneensä itse istutuksetkin. Haastatteluissa tuli ilmi, ettei työn etenemistä voinut ennalta tarkalleen määrittää vaan työskentely täytyi sopeuttaa siihen, mitä maastosta kaivausten edetessä paljastui ja miten maapohja reagoi muutostöihin. Maanomistajilla oli selkeä näkemys siitä, millaiset ratkaisut olisivat kohteessa toimivia. Patorakenteita vaatineet kosteikot olivat pääsääntöisesti edellyttäneet paljon kaivuutyötä. Haastatellut moittivat kaivamalla tehtäviä kosteikkoja niin kalliiksi, ettei maksimitukikaan riittäisi kattamaan millään niiden kustannuksia.

Aikajana

Paras vuodenaika tehdä kosteikon perustamistyöt riippuu suuresti kosteikon ominaisuuksista. Toisissa kohteissa se on jäätyneen maan aika ja toisissa taas keskikesän kuivin aika. Tästä syystä hakemusprosessin vuosikierto sai kritiikkiä osakseen. Talvi on useille maanviljelijöille sellaista aikaa, että heillä olisi parhaiten aikaa muilta töiltä keskittyä kosteikon perustamiseen, mikä ei kuitenkaan ole elinkeino kenenkään heistä. Monet huomauttivat, ettei kosteikko suinkaan tule kertakaivuulla valmiiksi ja väärään vuodenaikaan saatu päätös saattaisi merkitä kiirettä toteutuksen kanssa. Sääolosuhteet vaikuttivat myös merkittävästi siihen, pystyikö kaivuutöitä tietyssä vuonna tekemään ollenkaan. Lämpiminä talvina maa ei välttämättä jäänyt niin, että raskaita koneita olisi voitu viedä kosteisiin paikkoihin.

”Mutta sitä ei ole tota vielä tullut TE-keskuksesta sitä päätöstä siitä, koska mä sanoin, että lykkäävät sitä, koska se on pahin aika niinkun tehdä se päätös tälleen keväällä, koska se on kaks vuotta se toteuttamisaika niin, että jättävät kesälle. Niin mä saan kesällä sen viimestelytyön tehtyä jos me jälleen keväällä, kevättalvella kaivetaan.”

Nopeaan toimintaan tottuneet maanomistajat eivät aina olleet motivoituneita odottamaan, että odotusaika hakemuksesta päätökseen venyi pääsääntöisesti lähemmäksi vuotta ja aika ideasta toteutukseen siis vielä pidemmäksi. Käytännön työt kosteikon rakentamiseksi odottivat alkuidean jälkeen suunnitelmaa, hakemuksen täyttämistä, Ympäristökeskuksen lausuntoa, TE-keskuksen päätöstä ja oikeaa säätä. Lisäksi tukiehdossa mainitaan, ettei investointia saa aloittaa ennen TE-keskuksen päätöstä.

Maanomistajat olivat melko tottuneita erilaisten tukimuotojen byrokraattisiin vaatimuksiin eikä kosteikonperustamiseen vaadittava aika siten yllättänyt heitä. Jotkut olivat myös suunnitelleet kosteikkoa niin kauan, ettei varsinaisen tukiprosessin kesto enää tuntunut taakalta. Haastatelluissa nousi silti selkeästi esille toivomus, että vuodenkierto huomioitaisiin asianmukaisesti hakemuksissa. Kosteikonperustajat olivat innokkaita pääsemään toteuttamaan kosteikon mahdollisimman pian prosessin aloittamisesta eivätkä halunneet siirtää perustamistöitä usealla vuodella koska silloin kosteikon valmistuminenkin maise-mointeinen siirtyisi.

”No pitkään noiden käsittely kestää. Sitten sellanen, mikä on ihan tärkeä seikka niin pitää ottaa luonto huomioon. Eli nythän meillä meinasi tulla kiire, koska päätös venyi. Ja toi on ehdottomasti tehtävä talvella.”

”Mutta just tämä vuoden kierron huomioon ottaminen, että ne tietyt asiat on tehtävä sillon kun on. Että jos päätös tehdään vasta toukokuussa ja työ olisi pitänyt tehdä huhtikuussa, ja se on seuraavana vuonna huhtikuussa niinku sitten. Ja niinku tämä kosteikon tekokin, niin se vaatii enemmän kuin vuoden. Se olisi hyvä päästä tekemään niitä asioita just oikealla ajalla, että se etenisi sitten.”

Sellaiset kosteikon perustajat, jotka olivat hyvin motivoituneita perustamaan kosteikon ja olisivat perustaneet sen tuesta huolimatta turhautuivat tukiprosessiin, joka ennemminkin hankaloitti heidän kosteikon perustamistaan kuin edisti sitä.

”Mulla oli se, että mulla oli että mä heitän sen tukipuolen kokonaan, se oli liian byrokraattinen. Mä teen sen joka tapauksessa, että tässä mun tapauksessa tuen osuus on kuitenkin sen verran pieni, ... että jos se takia mun olisi pitänyt odottaa sitä. Että ja ku nyt on toi se oikea aika tehdä, niin sehän on paljon kalliimpi mulla tehdä nyt kesällä, kuin mitä se tuen osuus on. Eli tehdä se oikeaan aikaan on halvempaa, kuin odottaa sitä tukipäätöstä. Että se oli, mä tein joka tapauksessa. Mutta se, että pari kertaa kävi mielessä, että mä unohdan ton tukihomman, että se vie liian pitkään, että se on liian hidasta.”

Idea & motiivi

Haastateltavat pääsääntöisesti puhuivat otollisesta paikasta kertoessaan miten kosteikon perustamiseen päädyttiin. Monella oli vahva vesiensuojelullinen motiivi, joka ilmeni kertomuksina siitä, millainen lähivesistö oli aikoinaan ollut ja miten kosteikko oli veden laatuun vaikuttanut. Maanviljelijät myös kantoivat huolta siitä, miten pelloilta valuvat ravinteet vaikuttaisivat omaan lähivesistöön, jonka rannalla he ja heidän lapsensa asuvat ja tulevat asumaan. Vastuunkanto omasta ympäristöstä oli monelle itsestäänselvyys ja useimmat olivat valmiita myös satsaamaan omaa aikaa sekä rahaa kosteikon perustamiseksi. Joidenkin näkemysten mukaan yhteiskunnan taas tulisi vastata perustamiskustannuksista, koska kyseessä on ”yleinen hyvä”.

”Kyllähän sille pitää antaa painoa sille ympäristönsuojelulle siinä myöskin, ettei yksistään se rahakysymys. ... ettei se aina se oo se raha, saa olla päälimmäisenä. Jos haluaa kerta suojella luontoa. Jos kaikki päästäisi moskansa tonne jokeen, niin kyllähän sen tietää miten siinä käy.”

Alunperin kosteikkoa oli yleensä lähdetty perustamaan, koska peltoala ei muuten ollut tuottava ja koska kosteikolla arveltiin olevan yleisiä positiivisia vaikutuksia. Jälkikäteen todettiin tyytyväisenä, että lähijärvi oli jälleen uimakelpoinen, vesi oli kirkasta ja maisema kaunis. Metsästäminen oli tietyillä alueilla erittäin tärkeä motiivi kosteikon perustamiselle. Muutkin virkistysseuraukset mainittiin kuten ravustusmahdollisuus, kalojen kutupaikan muodostuminen ja riistaympäristön muodostuminen. Useat vesiensuojelua korostaneet maanviljelijät asuivat itse sen vesistön äärellä, mihin kosteikko vaikutti. Kosteikon maisemallinen vaikutus oli konkreettinen arvo silloin, kun kosteikko oli kotitalta nähtävissä.

”Niin ohan se tietysti se maisemallinen arvo, että on se mukavaa että tuvan joka ikkunasta näkyy vesi, että kosteikko on sitten toisella puolella.”

”On joo vesialue, kyllä se aina niinku kaunistaa paikkaa.”

Parilla maanviljelijällä kosteikon perustaminen oli lähtenyt elinkeinollisista lähtökohdista eli tarpeesta saada metsästysmatkailuyritykselle toimintapaikka tai halusta sijoittaa kosteikko alueelle, jota ei kannattanut viljellä. Yhtenä motiivina oli myös varmistaa, ettei mahdollisesti rikkoutuva lietesäiliö pilaisi

lähivesistöä. Jotkut maanviljelijät muistivat, millainen alue oli ollut ennen erilaisia maatalouteen liittyviä muutostöitä ja halusivat palauttaa alueen sellaiseksi kuin se oli heidän lapsuudessaan ja nuoruudessaan ollut. Nämä maanviljelijät muistelivat, miten järvessä oli aikoinaan voitu uida, miten hauki oli kutenut kosteikoissa ja miltä järvi oli näyttänyt avovetenä.

”Mä ajattelin, että se on kanssa siinä semmonen selkeä etu, taas saadaan tota tietyllä tavalla vanhoja asioita kuntoon, semmosia mitkä on aikasemmin ollut.”

Jotkut toivat selkeästi esille, ettei ympäristönsuojelu ollut heillä ensisijaisena motiivina, eivätkä he olisi uhranneet vapaa-aikaansa yksinomaan ympäristösyiden vuoksi. Toisaalta maanviljelijät muistuttivat olevansa valveutuneita ympäristönhoitajia ja ettei heidän intresseissään ollut heidän oman elinympäristönsä tuhoaminen. Suuri osa haastateltavista mainitsi, että olisi perustanut kosteikon joka tapauksessa ilman tukeakin. Tällöin he olisivat olleet vapaita niin suunnitelmasta, hakemusbyrokratiasta kuin tarkastuksiltakin.

”Mutta tuota vapaampana, ei ois tuota, ei ois suunnitelmia ollu. Että mä olisin kokeillut kepillä jäätä, olisin kaivanut sen ojan ja olisi katottu sitten, montako tuota poliisia tai Ympäristökeskuksen tarkastajaa tulee sitten pysäyttämään työt. ... Että kyllähän mä varmaan käräjille olisin sitten joutunut, mutta olisin mä kattonu sen.”

Ne kosteikkoa suunnitelleet maanviljelijät, jotka eivät kielteisestä päätöksestä, rahatilanteesta tai terveydestään johtuen voineetkaan kosteikkoa perustaa, harmittelivat asiaa kovasti. Kosteikon perustamiseen oli ehditty liittää monenlaisia haaveita, joiden toteutumattomuus koettiin selkeästi pettymykseksi.

”Mä oon meinannut tätä viis, kuus vuotta sitten, että mä ihan omillani sen teen. Että sillon olin vielä voimissani, mutta nyt en oo enää niin voimissani, tuota tuon maiseman takia, ja sitte sitte ennen kaikkea, että täältä nämä ravintteet, mitkä, niin ne jäis tuohon, tuohon niin sanottuun kosteikkoon. Ja tosin tuo pajukko on minua häirinny tuossa niin ku silmään, että ... tähän sais hirmu hyvän maiseman.”

Maanomistajat olivat saaneet ideoita kosteikon perustamiseen lähinnä Maaseudun Tulevaisuudesta, EU-esitteistä, järvi- ja kosteikko-oppaista, maataloussihteereiltä, riistanhoitopiireiltä ja tutuilta. Monet olivat kuulleet alueelle perustetuista kosteikoista puskaradion kautta ja tiesivät jonkun, jolle soittaa lisätietoja ja lisäkontakteja saadakseen. Idea perustaa kosteikko oli lähinnä lähtenyt omasta tarpeesta eli maanviljelijällä oli ollut tiedossa omilla mailla sijaitseva kohta, jossa olisi luontaisesti hyvä paikka kosteikoille ja jolla ei ollut tuotannollista arvoa. Kosteikkohaavetta oli sitten jalostettu riistanhoitopiiriin, maataloussihteerin, Salaojakeskuksen tai tuttujen asiantuntijoiden kanssa. Monessa tapauksessa maanviljelijä oli lukenut kosteikkotuesta Maaseudun Tulevaisuudesta tai EU-esitteistä ja ottanut sen perusteella yhteyttä TE-keskukseen. Muutama oli saanut tietoa myös tiedotusilloista. Jälkikäteen kosteikonperustajien oli vaikea muistaa täsmälleen mistä idea lähti, koska usein suunnitelmaa oli lähdetty kehittämään joko ohimennen muiden töiden lomassa käydyin keskustelun perusteella tai tieto oli alunperin tullut useista hajanaisista lähteistä. Idean kimmokkeena oli joissain tapauksissa toiminut myös lähijärven kunnostussuunnitelman suositus.

Aktiivisesti asiaan ensimmäisen yhteydenoton jälkeen tarttuneella kontaktihenkilöllä oli suuri merkitys prosessin etenemisessä. Suurin osa haastateltavista oli tehnyt alusta lähtien yhteistyötä eri asiantuntijoiden kanssa. Hyvin harva kertoi itse etsineensä suunnittelijan ja tehneensä hakemuksen. Yhdellä alueella aktiivisella riistanhoitopiiriin yhdyshenkilöllä oli keskeinen merkitys kosteikkojen perustamisessa. Sama henkilö oli ollut mukana käytännössä katsoen kaikissa kosteikoissa. Hän oli antanut perustajille alkuiden, käynyt paikan päällä katsomassa potentiaalisen kosteikon paikan, suunnitellut kosteikon ja pitänyt vielä yhteyttä Ympäristökeskukseen tukiprosessin aikana.

Muutama maanomistaja muisteli huvittuneena, miten samoja alueita oli aikanaan kuivatettu, joita nyt suositeltiin ennallistettavaksi. Suurimpien ravinnepiikkien arveltiin tulleen menneiden vuosikymmenten ojankaivuiden ja ravinnekuormitusten aikana, eikä nykyisen valuman johdosta. Yhteiskunnan suurten muutosten koettiin jyräävän pienempien kohteiden tarpeet. Eräässä kohteessa pohjavesipumppaamon perustamisen koettiin jo valmiiksi pilanneen veden vaihtuvuuden järvestä.

Valmiin kosteikon positiivisista vaikutuksista kosteikonperustajat olivat pääasiassa hyvin vakuuttuneita. He kertoivat etenkin järviveden laadun, mutta myös maiseman parantuneen merkittävästi. Konreettinen hyöty oli etenkin silloin jos aiemmin samea järvi oli muuttunut uimisen kannalta miellyttäväksi ja aiemmin puskien takana ollut järvi näkyi nyt kauas. Haastateltavat kertoivat myös aiemmin ilmenneiden sinileväesiintymien harvenneen tai hävinneen kosteikon perustamisen jälkeen. Myös alueen monimuotoisuuden lisääntymistä kiiteltiin erilaisten kosteikkolintujen saapumisen myötä, vaikka toisaalta lokkien lisääntymistä moitittiin. Kosteikon mainittiin myös parantavan alajuoksulla olevien vesistöjen tilaa.

”Mutta kyllä se tässä toi järven kunto, kun se alkoi mennä huonoksi ja muuten, niin kuinka hienosti sen huomasi, kuinka paljon tapahtui viiden vuoden aikana järven hyväksi. En muuta voi kuin suositella.”

”Siinä on hirveästi sorsia ja muita sitten lintuja kyllä monenlaisia, että sen jälkeen on mukava seurata kun käy kaikkia ruskosuohaukkoja ja jopa minäkin tunnistan, vaikken ole mikään sillä lailla lintuihminen.”

Koska kosteikkojen perustamisen tuki on sidottu ylipäätään monimutkaisena pidettyyn tukijärjestelmään, kokivat haastateltavat, että kosteikon perustamiseen ryhtyminen vaatii maanviljelijältä runsaasti omaa motivaatiota, aikaa ja resursseja. Vahvasta motivaatiosta kertoo kuitenkin se, että suurin osa kosteikon perustaneista maanviljelijöistä lähtisi prosessiin vielä uudestaan.

”Mutta erilainen lainsäädäntö on hirveen monisäikeinen ja se ei oo kyllä helppoa selvittää. Nyt näitten tukirahojen kohdentaminen, on se sitte tätä maatila-, monimuotosuustukea tai erityisympäristötukea tai maaseusun kehittämistukea tai mitä vaan, niin ainakin oon sitä mieltä, ettei se ainakaan helppoa oo. Että kyllä se vaatii niinku aikamoisen perehtymisen ja sitten jumalattoman innokkuuden, että sä sitkeesti niinku saat toteutettuu sen, että hetken mielijohteesta ei kyllä ei toteudu kyllä niin. Kyllä se sen verran haasteellinen on.”

Hakemusprosessi

Taloudellisen riskin kantamisesta oli kahdenlaisia näkemyksiä. Toiset kokivat voimakkaasti, ettei maanviljelijän kannettavaksi saisi langettaa tuntuva taloudellista taakkaa, joka hankaloitti taloudenpitoa monella tavalla. Ensinnäkin suunnittelijan palkkio jäi kosteikon perustajan kannettavaksi, jos hakemus hylättiin. Toiseksi suuret perustamiskustannukset tulivat kerralla maanviljelijän maksettavaksi, kun taas korvaus tilitettiin aikanaan jälkikäteen tukijärjestelmän aikataulun eikä suinkaan kosteikon perustamisaikataulun mukaan. Perustettavan kosteikon koosta ja kustannuksista riippuen tämä oli joillekin kosteikon perustamisen este, kun taas toiset eivät kokeneet jälkikäteen tilitettävää korvausta lainkaan ongelmallisena.

”Parempihan se olisi silleen, että sais sen rahan heti, ettei tarvis laittaa monta tonnia kiinni ensin ja sitte vaan odotellaan, että milloin ne rahat tullee. Ei siinä oo siinäkään mitään järkeä.”

”No sehän sehän katso kestää niin pitkään kun tuota, jos se nyt tänä keväänä olisit tehnyt hakemuksen, hakemus alkaa vaikka, tai se sopimus alkaa ensimmäinen kymmenettä. No jos siellä nyt sitten sopimuskausi kun alkaa niin heti teet sen, ensimmäinen tukien maksu

on syksy 2010, eli puolitoista vuotta. Ja jos joku tekee sitten semmoisen kahdenkymmentuhannen euron tai kolmenkymmentuhannen euron - niin kuinka moni sen tekee, sitten jos puoltoista vuotta rahat on kiinni. Se on se toinen niinku. Mutta ei siinä oo mitään järkeä.”

Tuen määrä arveltiin täysin riittämättömäksi kustannuksiin nähden sekä vanhemmista että uudemmissa ohjelmakausista puhuttaessa. Etenkin turhautumista purettiin siitä, että maksimikustannukset saneltiin ylhäältäpäin, kun kaivuukustannukset eivät siitä halvemiksi muuttuneet. Yhden näkemyksen mukaan yhteiskunnalla ei pitäisi olla mitään sanomista siihen, paljonko kosteikon tekeminen maksaa. Jos kosteikkoja halutaan, tulisi niiden perustamista varten tehdä tarjouspyyntökilpailu ja antaa sitten maanomistajien sopimallaan kokonaissummalla toteuttaa kosteikko, maksoi se hänelle mitä hyvänsä. Tukijärjestelmän valvomisen ja pyörittämisen nähtiin tulevan paljon kalliimmaksi kuin mallin, jossa maanviljelijä sitoutuisi perustamaan kosteikon normaalilla sopimusmenettelyllisellä korvauksella ja kaikki byrokraatiaan liittyvä raha säästyisi itse toteuttamiseen. Nykyisen hallinnossa olevan ”hyötymisen pelon” koettiin syövän kaiken tehon tukijärjestelmästä.

Haastateltavat huomauttivat, että kosteikot olivat sijainnista ja rakenteesta riippuen hyvin erihintaisia toteuttaa eikä laajavaikutteisia, suuria kosteikkoja tulisi saamaan pienillä tuilla ja kankealla hakemusprosessilla. Maanomistajat alueesta riippuen vaativat tuen kattavan osan kustannuksista, puolet kustannuksista tai kaikki kustannukset, mutta aina kuitenkin niin, että kustannusten määrä ja korvaustaso olisi varmasti selvillä etukäteen ja raha liikkuisi joustavasti. Korvaustason nähtiin etenkin olevan suhteeton maanviljelijään kohdistuviin odotuksiin nähden.

*”Että kyllä sen pitäisi kattaa ne kulut sitten, että, ja olla takuu siitä kun sitä aletaan teke-
mään.”*

”Sen pitäisi kattaa ne kustannukset vähintään. Että jos on selkeästi sellanen raha, mitä tarjotaan, mikä ei kata niinku yhtään mitään siitä oikeastaan, niin eihän siitä mitään järkeä sitten tehdä mitään sitoumusta. Että kaivaa sitten omilla rahoillaan mitä kaivaa eikä sitoudu mihinkään. Että paljon helpompaahan se sit on taas se. Että jos joku 5 vuotta sitoudutaan taas johonkin hommaan niin sitten muutellaan vielä sääntöjä ja tulkitaan miten sattuu niin paljo parempi, että semmoista ei tee, jos ei kerran mitään ees maksetakaan.”

Itse hakemuslomakkeita ei moitittu hankalaksi vaan niitä kuvailtiin maataloudelle tyyppillisiksi. Sen sijaan hakemuksen tekoon vaadittava byrokratiatuntemus heikensi todennäköisyyttä, että yksittäinen maanomistaja ilman osaavaa tukiverkkoa perustaisi kosteikon tuen avulla. Myös ohjeistusta moitittiin pitkäksi ja vaikeaselkoiseksi. Maanviljelijät olivat yleensä täyttäneet itse hakemuksen itse, vaikka osalla oli koko hakemusprosessissa ollut apuna suunnittelija, Riistanhoitopiiri, Maaseutukeskus/ProAgria, Salaojakeskus, maataloussihteerit, hankevetäjä tai muu tuttu asiantuntija. Ympäristökeskus on usein ottanut kantaa kosteikon suunnitteluun jo ennen lopullisen päätöksen toimittamista ja joillain alueilla suunnittelu sujui joustavasti yhteistyönä.

”Ja sitten, että tämä Ympäristöhallinto tiukentaa koko ajan otettaan näihin erilaisiin toimenpiteisiin, niin sitten pitää olla semmoinen hyvä kynäihminen, mikä saa ne käytännössä usein hyvätkin ideat, niin vielä näyttämään paperiltakin niinkuin hyvältä. Että ainakin itelle se on niinku täysin mahdotonta, että mä saisin vielä niinku kynälläkin niinkun kirjailtua sen semmoiseen muotoon, että joku kun lukee sitä, ymmärtää edes lähellekään sitä sitten niinku ite on ajatellu.”

Suunnitelma

Hakemusprosessin hankalimmaksi asiaksi tiedonsaannin lisäksi kuvattiin suunnitelmaosiota. Suunnitelman tarve osana hakemusta koettiin selkeästi itse hakupapereita vaikeammaksi asiaksi niin taloudellisesti kuin käytännön järjestelyjenkin johdosta. Suunnitelmaa ei myöskään pidetty mielekkäänä, etenkin jos sen kustannukset suhteutettiin koettuun hyötyyn. Suunnittelurahat olisi mielellään käytetty itse kosteikkoon tai sen vaikutusten mittaamiseen. Maksutta suunnitelmansa esimerkiksi erilaisten hankkeiden kautta saaneet olivat erittäin tyytyväisiä ulkopuolisten suunnittelijoiden tekemien suunnitelmien laatuun, mutta eivät olisi olleet itse valmiita maksamaan niistä eli lisäarvoa kosteikon perustamisen kannalta ei nähty. Suunnitelmien koettiin palvelevan viranomaisia eikä kosteikkoa, koska maanviljelijät tunsivat oman alueensa eivätkä kokeneet tarvitsevansa suunnitelmaa kosteikon tekemiseen.

Henkilöt, joilla oli aiempaa kokemusta ja osaamista vesistönkaivuutöistä ja vesistösuunnittelusta, eivät pitäneet suunnitelmantekoa ongelmallisena vaan tekivät sen itse. On mahdollista, että nämä henkilöt ovatkin innokkaampia kosteikonperustajia ja ovat siksi valikoituneet haastateltaviksikin. Keskimääräisesti tuskin monella kymmenellä prosentilla maanviljelijöistä on kuitenkaan suunnitteluun vaadittavaa pätevyyttä ja toteutukseen vaadittavaa kalustoa, kuten useilla tämän tutkimuksen haastatelluilla. Maanviljelijät myös mainitsivat, että eivät koskaan olisi hyväksyneet omasta pussista maksettavakseen sellaisia suunnittelukustannuksia, joita ulkopuolisten töistä muodostui. Haastatelluista kosteikonperustajista vain muutama oli teettänyt suunnitelman markkinahintaan ja huomattavan suuri osa oli joko saanut suunnitelman maksutta joko niin, että suunnitelmasta ei laskutettu lainkaan tai niin, että suunnittelukustannukset veloitettiin maksimissaan tukipäätöksen mukaisesti.

“Sehän tässä oli niin huvittaavaa koko hommassa, että meillähän oli, (toisen perustajan kanssa sit piirrettiin ensiks kartalle, että miten se tehdään, ollut hakemuksessaki, niin tota miten se tehdään ja sitten suunnittelija teki tätä ainakin kaks kuukautta suunnitelmaa tähän. Ja sitte siellä oli kunnan miehet vaaittemassa tämän paikan, vaikka me sanottin, että se on aivan turhaa, että tämä on niinkuin samassa korossa kaikki, että järvi- ja vesistö on ja pysyy ja se menee täältä vielä tänne niinku yli 2 kilometrin päähän samassa tasossa tämä valtaoja täällä, joka me on kaivettu silloin aikanaan sitä varten, että siellä voi kastella peltoja. Nyt se niinkun ihan itestään tiedettiin, että näin se on, niin siellä ne raivas puskaa ja vaaitti, että onko se nyt, niin tämmösiä turhia kustannuksia tuli hirveen paljon tähän. No ei me tietysti maksettu, mutta tota ihan älytöntä hommaa. Ja sitten justiin se oli niinku kaiken huippu, että tää meidän tekemä (suunnitelma), alkuperäisessä on lyijykynällä nämä tähän piirretty, niin tota noin noin, on sitte suunnitelman liitteenä kuitenkin, ei ne viitsinyt edes sitä edes piirtää uudestaan.”

Haastateltujen kosteikonperustajien suunnitelmien teossa oli ollut mukana mm. riistanhoitopiiri, Salaojakeskus, Ympäristökeskus, ProAgria ja yksittäiset asiantuntijat. Haastateltavat, joilla oli kokemusta riistanhoitopiirien tekemistä suunnitelmista pitivät yhteydenottokynnystä riistanhoitopiiriin melko matalana, koska heillä oli heti yhteinen käsitys tavoitteista. Suunnitelman valmistelua tutun henkilön kanssa kuvattiin epäviralliseksi ja mutkattomaksi. Ne maanviljelijät, jotka olivat kääntyneet virastojen puoleen suunnitelman saadakseen, olivat yleensä tunteneet sieltä henkilön aiemmin ja ottivat suoraan yhteyttä henkilöön, johon luottivat ja jonka tiesivät osaavan suunnitelmanteon. Osa maanviljelijöistä oli myös tehnyt suunnitelman itse tai yhteistyössä maataloussihteerin tai vastaavan neuvojan kanssa. Joissain tapauksissa suunnitelma oli ollut olemassa jo pidemmän aikaa odottaen tukijärjestelmän muuttumista. Vaikka haastateltavat selkeästi kaipasivat suunnitteluun ulkopuolista apua, he myös korostivat, että suunnitteluprosessin on tapahduttava yhteistyössä maanomistajan kanssa, eikä ylhäältäpäin sanellen.

Hoito

Hoito koettiin pääasiallisesti ongelmattomaksi maatalouden muiden töiden ohessa, vaikkakin säännöllistä vaivannäköä vaativana. Maanviljelijät mainitsivat hoitotoimiksi kosteikosta riippuen mm. ruoppaamisen, pajukon raivaamisen, kasvien istuttamisen, padon korjaamisen, reunan parantamisen, laiduntamisen ja ruovikon niittämisen. Hoitokorvausta sen sijaan pidettiin niin mitättömänä, ettei sen avulla saisi edes polttoainetta tarvittaviin koneisiin.

Hoitotoimenpiteiden tarpeen todettiin usein ilmenevän puolenkymmenen vuoden jälkeen eli sinänsä 5-vuoden hoitosopimuksen ei vielä nähty merkittävästi työllistävän tai myöskään vaikuttavan kosteikon tilaan. Pienempien kosteikkojen kohdalla taas heti perustamisen jälkeen tehtävää hoitoa pidettiin tärkeimpänä. Hoitosopimuksen uusimiseen ei aina ollut sen sitovuuden ja hyödyttömyyden vuoksi mielenkiintoa, mutta toiset taas näkivät kaikki tuet plussaksi, koska hoitaisivat aluetta joka tapauksessa. Pajuttumista pidettiin työläimpänä asiana hoidon kannalta. Toisilla lehmät laidunsivat kosteikon rannalla kun taas toisilla paikoilla laiduntaminen oli kielletty. Rantojen hoidattamista lehmillä pidettiin ihanteellisenä ratkaisuna, josta oli saatu positiivista palautettakin.

”Haastateltava 1: Ei siitä kyllä stressiä tule. Tuossa nyt oikeastaan tärkein vuosittainen hoito on tuo suojakaistan niitto ja sehän nyt olisi mulla aivan ihanteellinen, jos nuo mullit tosiaan, siellä mullikarja saisi olla, niin saisi niitettyä.

Haastateltava 2: Mulle tulle stressiä siitä, että isäntä aina motkottaa, että vitsit kun saisi päästä ne elukat siihen. Varsinkin se syksy, kun ne rupee karkaileen, että ei tahdo muutenkaan pysyä aidassa, vaan naapurin kasvimaalla...”

Kosteikon hoitotuella vaadittava havainto- ja toimenpideseuranta aiheutti ristiriitaisia tunteita. Havainnointia ja hoitoa itsessään ei pidetty negatiivisena asiana, mutta päiväkirjan pitämistä pidettiin byrokraattisena ja myös hieman riskialttiina. Muutama maanviljelijä pelkäsi puutteellisesti täytetyn hoitopäiväkirjan johtavan tuen menettämiseen ja he kokivat enemmän stressiä paperityön vaativuudesta kuin itse kosteikon hoitamisesta. Muutama maanviljelijä arveli, ettei kaikkia havaintoja kannata tarkkaan kirjatakaan, koska kokemus oli heille opettanut, että mitään hyvää siitä ei koskaan seuraa.

”Ei siinä oikeastaan mitään muuta ja sitten, että mitä on tehny, eikä nyt paljon mitään tehty eikä mitään havaittukaan. On vähän sama näissä erilaisissa havainnoissa, ettei kaikkia kannata havaita, siitähän voi tulla vaan ongelmia.”

Haastateltavat pohtivat eri hoitotoimenpiteiden tarkoituksenmukaisuutta eri tavoitteiden kannalta. Joillakin kohteilla hoitotoimenpiteinä oli järviruo’on istuttaminen vaikka lintuharrastajat ja metsästäjät huomauttivat pienpetojen syövän linnut, kun pesille pääsee maalta kävellen. Joillain alueilla myös äärimmäisyyteen viety herkkyyks tiettyjä sidosryhmiä kohtaan herätti keskustelua. Kritiikkiä esitettiin, kun luonnonsuojeluryhmiä nähtiin kuunneltavan siinä määrin, että kosteikon hoito estyi ja toiminta täten vaarantui. Maanviljelijät korostivat tasapainoa eri käyttömuotojen kesken.

”Sekin on just tietyllä tavalla aika hullu tilanne, että lintuharrastajat jos sanoo, että ongelma on se, että kun ruovikot on niin tiheitä, että maapedot tulee sinne ja sen takia tuhoaa pesät niin siellä ei linnut viihdy. Ja tota niin niin, niille ruovikoille ei voi tehdä mitään, vaan ne on sitten semmosia, kasvaa puuta sitten jo monessa paikassa, ja tota noin sitten tehdään viereen niinku uutta ruovikkoo, niin istutetaan muun muassa järviruokoa. Niin kyllä täytyy sanoa, että järki on kyllä kaukana siitä hommasta.”

Kosteikon tulevaisuuteen vaikutti mm. muuttuva maanomistajuus. Perustajat sinänsä mainitsivat yleensä mielellään ja kohtuuvuovalla ihan mielellään hoitavansa kosteikkoa oli siinä hoitosopimusta tai ei.

“Jatkosopimusta ei voitu hakea, kun tota se mitä oli (toisen perustajan) aluetta, se tavallaan myytiin ja se ei saanu siihen jatkovuokrasopimusta.”

Kustannukset

Kaikille maanviljelijöille korvaus ei ollut oleellista kosteikon perustamisessa vaan kosteikkoon oltiin valmiita laittamaan huomattaviakin summia omaa rahaa. Osa laski tuen kattavan korkeintaan polttoainekulut ja he olivat silti valmiita laittamaan kosteikon perustamiseen sekä omaa työaikaansa että maksamaan kaivinkonekuljettajien palkat.

“Tuki on 2400, ja mä luulen, että sinne jonnekin lähelle 10 000, se viiden-kymmenen tonnin välille se tulee asettumaan sitten se (perustaminen). Niin, plus sitten omat kulut.”

Tuen hakemisesta ja hyväksytyt päätöksen saamisesta huolimatta kosteikkoa ei välttämättä toteutettu, vaan maanviljelijä saattoi vielä tulla siihen lopputulokseen, ettei perusta kosteikkoa. Syyksi tähän mainittiin lähinnä perustamisen suuret kustannukset. Maanviljelijät myös arvioivat, että kustannuksista olisi hankala muodostaa käsitystä ilman kokemusta vastaavista töistä.

“Mun pitäisi vielä tämän avustuksen päälle niin pistää varmasti kaksyötuhatta omia rahojia siihen, niin kyllä mä sen tässä tilanteessa niin heitän... en mä sitä kokonaan unohda tätä asiaa, mutta heitän nyt niinku vähäksi aikaa.”

Etenkin huomattavan kalliissa, yleensä kaivamalla tehtävissä kosteikoissa maanviljelijät suhteuttivat kosteikkoon sitoutettavan rahan siihen, mitä muuta rahalla saisi. Kosteikkoa ei myöskään pidetty niin tärkeänä asiana arkielämän kannalta, että siihen kannattaisi uhrata kohtuuttoman suuria summia.

“Että en tiiä, jos mun pitää 20 000 euroo pistää maisemaan, niin kyllä mä nyt ennen lähden Thaimaaseen kuule katsomaa kuule... niin, maisemia.”

Varsinkin suurissa kosteikoissa oman alkupääoman määrä voi nousta niin suureksi, ettei irrotettavaa rahaa yksinkertaisesti löydy ilman lainajärjestelyjä, vaikka summan saisikin aikanaan osittain takaisin. Tukijärjestelmä nykyisellään rohkaisee pienen kosteikon perustamiseen, koska silloin kustannukset eivät muodostu kohtuuttoman suuriksi eikä omaa pääomaa tarvitse sitoa projektiin pitkäksi ajaksi. Aikaraja kosteikon toteuttamiselle on myös sama pienen ja suuren kosteikon kohdalla, vaikka suurimuotoiset kosteikot vaativat merkittävästi enemmän työtä ja useammassa vaiheessa.

“Että mä en tiedä riittääkö se edes se kymmentuhatta kuutio, eikä varmasti riitäkään. Kun se siirettään paikasta a paikkaan b kun tuota ne, ne on tänä päivänä se on vaan yksinkertaisesti, se vaan maksaa niin paljon.”

Koska kosteikkoja voi perustaa myös kohtuullisilla kustannuksilla, arveltiin niitä saatavan enemmän jos lähtökohtaisesti jo tavoiteltaisiin helposti toteutettavia ja hoidettavia kosteikkoja, kuten patoamisen avulla tehtäviä kosteikkoja. Joissain kohteissa valittuja ratkaisuja arveltiin turhankin kalliiksi eli vastaava hyöty arveltiin saavutettavan yksinkertaisemminkin rakenteilla.

“Että periaatteessa hyvin yksinkertaista näitä kosteikkoja vois tehdä ja halvallakin, kun niistä ei yritetä tehdä jotain niinku älyttömän hienoja, massiivista. Että niinku tämäki pystytään nyt hoitamaan ja ruoppaamaan kohtuullisen hyvin. ... Nämä on tarkotettu tehtäväksi tavalisilla, pyörivillä koneilla. Ei tarvita mitään erikoiskoneita.”

Muu virkistyskäyttö

Kalastus ei ollut keskeinen motiivitekijä kosteikon perustamisessa, vaan lähinnä avovettä pidettiin mahdollisena rapupaikkana ja kivana onkimispaikkana lapsille. Muutama vastaaja korosti kosteikon merkitystä kalojen kutupaikkana ja suojana. Esille tuli myös näkemys kosteikkojen merkityksestä koirien koulutuspaikkana. Maanviljelijät olivat myös nähneet vaivaa sen eteen, että marjastajat pystyivät hyödyntämään kosteikkoa esimerkiksi rakentamalla siltoja.

Metsästäminen

Metsästäminen oli joillain alueilla merkittävä syy kosteikon perustamiselle ja haastateltavat mainitsivat tällöin halunneensa juuri riistakosteikon ja kertoivat alueelle tulevasta lajeista nimenomaan metsästyksenäkökulmasta. Kosteikonperustajat käyttivät aluetta pääasiassa yksin omaan metsästyksensä tai antoivat lähipiiriin tutuille oikeuden metsästää alueella, eivätkä tarjonneet sitä paikallisen metsästyseuran käyttöön. Metsästysmatkailun vuoksi kosteikon perustaneiden yritysten taas kerrottiin pitävän alueen asiakaskäytössä. Metsästävä maanviljelijät kertoivat heti huomanneensa, että voisivat kosteikon avulla saada monta karpästä yhdellä iskulla eli tyydyttää sekä riista- että vesiensuojelumotiivin. Tätä osasivat arvostaa etenkin ne maanomistajat, jotka eivät olleet minkään metsästyseuran jäseniä. Nekin kosteikonperustajat, joilla ei kosteikon koon vuoksi ollut itse kosteikolla metsästysmahdollisuutta, totesivat sen kuitenkin hyödyntävän riistalintuja.

”Kyllä siinä toi metsästäminen oli tärkein.”

Paikallisten metsästäjien ja metsästyseurojen vaikutus kosteikon perustamiseen oli haastateltavien kokemusten mukaan ollut negatiivinen. Yhdessä tapauksessa paikallisen metsästyseuran jäsenet kokivat automaattiseksi oikeudekseen käyttää kosteikkoa, koska siihen oli saatu yhteiskunnalta tukea. Toisen haastateltavan kokemuksen mukaan taas metsästäjät pyrkivät puuttumaan laiduntamiseen, jotta alue vapautuisi metsästyksikäyttöön. Metsästyseurat eivät myöskään olleet lupauksistaan huolimatta, haastateltavien kokemuksen mukaan, osallistuneet tarpeeksi kosteikkotalkoisiin tai olleet valmiita osallistumaan kustannuksiin. Maanviljelijät myös huomauttivat, ettei heillä ollut aikaa kosteikon perustamisvaiheessa odottaa vapaaehtoisten järjestymistä.

”Syy on yksinkertainen, alkuperäinen syy on se metsästäminen. Ja se, että kun ne kuuli että mä oon vähentänyt metsästyksen, niin tota heti heidän pitäis päästä tänne. Eihän se, mä sanoin, että ei se käy.”

”Ja sitten (he) on suoraan sanonut, että he ei osallistu kustannuksiin, että syötä vaan ja kaiva vaan, he ei tuu talkoisiin. Se oli aika selvä ratkaisu.”

”Vaikka kovastihan ne halus ne metsästäjät silloin osallistua siihen puunraivaukseen vaan ei ketään näkynyt kun homma oli...”

Ne maanviljelijät, joilla ei itsellään ollut kiinnostusta metsästää pohtivat, etteivät välttämättä halua metsästysoimintaa kotinsa lähellä olevalle kosteikolle. Metsäalueilla sijaitsevista otollisista kosteikkopaikoista haaveiltiin hyviä riistakosteikoita, mutta niiden perustamista hidasti vastaajien mukaan tukijärjestelmään kirjatut rajoitukset peltopinta-alasta.

Eräs metsästystä harrastava maanviljelijä kuvasi värikkäästi kosteikon perustamisen kannattavuutta pilke silmäkulmassaan: *”Tämä on semmoinen tapa tää kosteikko, että tässä höynäytetään semmoiset metsätysinnokkaat viljelijät, kun ne muuten kuolisivat talven aikaan rahanpuutteeseen ... niin tuota ne höynäytetään tuossa niin syksyllä ampumaan pakaste täyteen sorsia, että riittää jokaiselle talvipäivälle yksi sorsa tuosta kosteikosta, niin ne selviää joten kuten seuraavaan kesään.”*. Lausahdus selventää hyvin sitä motiivia, millä useat maanomistajat olivat kosteikon perustaneet. Kosteikkoa ei olisi perustettu pelkän tuen varassa ilman sen tuomaa henkilökohtaista virkistysmahdollisuutta metsästyksen kautta.

Muutamallakin vastaajalla oli kokemusta metsästysoikeuksien kriisitymisestä alueella ja riitojen johdosta kosteikkoja ei oltu perustettu yhteistyössä metsästyseurojen kanssa vaan päinvastoin niin, ettei metsästyseuroille annettu metsästysoikeutta alueelle. Tulehtuneet välit metsästyseurojen kanssa johtuivat yleensä muutamista yksilöistä ja koetusta epäeettisestä käytöksestä.

”Mutta sitten mä sanoin suoraan, mä sanoin suoraan sen, että mä metsästäin sitten omilla maillani ja metästäkää te omilla.”

”Talojen vierestä ampuivat, niinku rikkoivat lakia ja pykäliä sitten ja ampuivat rauhotusalueillekin eläimiä niinku jäniksiä näitä ja seura ei millään tavalla reagoinut. Maanomistajat kyllä reagoivat ja minä niinku maanomistajille sanoin suoraan, että te tiedätte miten tässä on helpoin reagoida. Vuokrasopimukset tekee näin...”

Maanviljelijöiden haastatteluista nousi esiin epäily, ettei metsästyseuroja helpolla saataisi perustamaan kosteikkoja, mutta metsästäjien tiedotuskanavia sen sijaan pidettiin tehokkaana keinona saavuttaa metsästyksen kautta kosteikon perustamisesta kiinnostuneita maanomistajia.

Mainonta

Maanviljelijät huomauttivat, että kosteikkojen määrän lisäämisessä olisi niiden hyödyn esiintuominen ensiarvoisen tärkeää. Itse hakemusprosessia taas tulisi houkuttelevuuden lisäämiseksi tuoda mahdollisimman vähän esille. Argumentoinnissa oli tärkeää korostaa kosteikkojen toiminnan lisäksi monimuotoisuus-, virkistys- ja luonnonsuojeluarvojakin. Monet mainitsivat lintujen merkityksen positiivissa kosteikkomielikuvissa.

”Tämä eläimistö, että nämä, niistä kun mainitsee, niin kyllä se aina jo vähä vaikuttaa. Kiva katsoa sorsia kun siellä ui.”

”No se pitäsi lähteä siitä, että pitäisi selostaa se hyöty siitä. ... Lähteä niinko sieltä kautta ja sitte ne paperihommat ehkä viimesenä.”

Maanviljelijät suosivat perinteisiä viestintäkanavia eli tiedonsaantia lehtijuttujen (alueelliset sanomalehdet, Helsingin Sanomat, Maaseudun Tulevaisuus), television ja paikallisradion kautta. Metsästysmotivoituneet kosteikonperustajat kannattivat tiedonjakoa metsästyseurojen, riistanhoitopiirien, metsästäjälehtien ja tutustumiskohteiden avulla. Myös ympäristökeskusten, TE-keskusten, maataloustoimistojen, asiantuntijoiden, tutkijoiden ja maataloussihteerien osallistumista toivottiin eli jotkut maanviljelijät kaipasivat ideoita hyvistä kosteikkoalueista. Joidenkin näkemysten mukaan taas ulkopuolisilla ei voinut olla sellaista tietoa alueen kosteikkopotentialista eri vuodenaikoina arvioituna, että he voisivat antaa järkeviä suosituksia, vaan toimivia kohteita saadaan vain innostamalla maanviljelijät ideoimaan itse hyviä kosteikkopaikkoja. Ideoiden esittämisessä korostettiin monin sanakääntein vapaaehtoisuuden ja positiivisen ideoinnin merkitystä. Luontaisiin paikkoihin kohtuullisilla kustannuksilla ja maanviljelijöiden kanssa

yhteistyössä perustettujen, helppohoitoisten kosteikkojen arveltiin toimivan positiivisina esimerkkeinä. Osa haastatelluista koki tietoa jo nyt jaetun niin paljon, ettei perustamisniikkeyden voi katsoa olevan kiinni informaation määrästä.

Sosiaaliset suhteet

Kosteikon muodostuminen oli hyvin pitkälle henkilön omista yksityisistä motiiveista kiinni ja pääsääntöisesti yhden yksilön varassa. Kyläyhteisöt tai metsästysseurat eivät olleet pahemmin rohkaisseet kosteikon perustamiseen tai auttaneet siinä. Sen sijaan muutama paikallinen henkilö oli joissain tapauksissa hidastanut tai hankaloittanut perustamista. Kosteikon perustaminen nähtiin usein omana asiana siinä mielessä, ettei paikallisilla tulisi olla perustamislupaan mitään sanomista. Vastaanotto kyläyhteisöltä ja naapureilta koettiin usein neutraaliksi tai positiiviseksi. Kosteikonperustajat arvelivat tukijärjestelmän kuitenkin johtavan tilanteeseen, jossa kukin maanomistaja perustaa omalle alueelleen pienen kosteikon sen sijaan, että voimavaroja yhdistettäisiin suuremman ja ympäristön kannalta tehokkaamman kosteikon perustamiseksi. Vesistöjen suojeleminen nähtiin kuitenkin olevan yhteinen asia.

”Kyllä mä luulen, että se (vesistönsuojelu) enemmän ja vähemmän on aina semmonen yhteisöllinen asia. ... Kyllä enempi ja vähempi on kumminki semmosia niinku koko, no lainausmerkeissä koko kylää koskettavia juttuja, elikä siinä on vähä naapureitten kans oltava samalla niinku aaltopituudella.”

”En mä muista, että siitä olisi ainakaan mitään vastustusta tullut. Päin vastoin. Ehkä nyt sitten myöhemmin niin niin enempi ovat olleet tyytyväisiä, että se tuli aikoinaan tehtyä. Ja sitten vanhat ukot varsinkin, oli niinku niin sanotusti hyvillään, että sen mä ainaki niinkuin olin aistiviniäni, että kyllä ne niinku ymmärsi alusta alkaen, että mihin pyritään.”

Jonkun verran toivottiin laajempaa vastuunkantoa yhteisistä asioista, koska nyt perustamisen vaiva, riskinotto tarkastuksista, hoitotyö ja kustannukset lankeavat sille maanviljelijälle, jonka alueelle kosteikko tulee olemaan, vaikka valuma-alue ja hyödynsaajien joukko olisi suuri. Yhteistä osallistumista toivottiin myös yleisesti vesistöjen puhtaanapitoon, sillä etenkin jokialueilla ylävirran naapurin tekemiset ja laiminlyödyt hoitotoimet vaikuttivat konkreettisesti alajuoksulla asuvien ympäristöön.

”Jos tehdään, harvemminhan se nyt on sitten ihan yhden tilan, kyllähän se vaikuttaa laajalle alueelle sitte se kosteikko. Niin ei sitä voida sillon niitten maanomistajien niskoille yksin laittaa, kenen alueella se on.”

Väljen tulehtuminen tiettyjen yksityishenkilöiden ja viranomaisten kanssa oli joillain alueilla aiheuttanut niin paljon stressiä haastateltavalle, että kosteikon perustaminen meinasi kaatua loppujen lopuksi erilaisiin valituksiin ja tarkennuksiin. Riidan osapuolet eivät aina välttämättä olleet henkilöitä, joihin kosteikon perustaminen suoranaisesti vaikuttaisi, vaan henkilöitä, jotka muuten kokivat asian omakseen muun muassa metsästysmahdollisuuksien kautta. Joillain alueilla vastustus kosteikon perustamista kohtaan oli ollut niin vahvaa, että alueen asukkaita oli ahdisteltu kosteikkoa vastaan kerättävän adressin allekirjoittamiseksi. Tällaisen ilmapiirin muodostuminen saattaa hyvin heikentää kosteikkojen imagoa laajemmalla alueella. Haastateltavat mainitsivat, että alueen mökkiläiset, metsästysseurat ja loukkaantuneet viranomaiset aiheuttivat ongelmia, eikä niinkään kyläyhteisö tai naapurit.

”Joo, kyllä on joskus on käyny oikeesti, kun oikeen kiivaimmillaan se sota ollu, että jumalauta jos tämän olisin tiennyt, niin ikinä en olisi yhtään risua tuolta alueelta minä katkaissu, ne olisi saanut olla ihan rauhassa kokonaan.”

Kosteikonperustaja, jolla oli ollut useita haasteita lähiyhteisön kanssa, arvosti sitä, että kosteikkotuki päätös legitimoitui ympäristömuokkaushankkeet, koska kaikille toimille oli viranomaislausunnot ja päätökset.

”Niin käytännössä turvaa sitä ulkopuolista painetta rupeaa jostain tulemaan, että meillä on niinku juridisesti kaikki tehty niinku tietyn paperinipun alla. Ei voi kukaan enää sanoa, että se on mun yksityinen huvittelualue. Se on niinku kosteikko ja piste.”

Maanviljelijöiden mukaan yhteisön jäsenet ovat olleet kosteikon perustamisesta pääsääntöisesti hyvillään, vaikkeivät he suoraa palautetta kosteikon perustamisesta usein saaneetkaan.

Viranomaiset

Haastateltavat, jotka olivat aiemmin joutuneet taistelemaan viranomaisten kanssa, arvelivat henkilöhistorian vaikuttavan kosteikkoprosessiin. Aiemmat huonot kokemukset ympäristöviranomaisten kanssa nostivat kynnystä olla minkään aiheen puitteissa enää tekemisissä näiden tahojen kanssa. Myös viranomaisten toiminta luonnonsuojeluasioissa oli säilyttänyt jotkut maanomistajat pysymään erossa ympäristö- tai muista viranomaisista myös vesiensuojeluasioissa. Erän haastateltava muisti Ympäristökeskuksen yrityksen lunastaa rantatontti pilkkahintaan, eikä selkeästi arvostanut viranomaisten yleistä toimintatapaa.

”Mulla on semmonen käsitys, että se on tmää Ympäristökeskus siinä vaiheessa on niin käärmeessään meihin, että antoivat, viestitti että ei niinkuin anna sitä tukea sille.”

”Yksikin vuosi oli, nämä tarkastajat tunnusti sen, että tota kaikilla kellä on tällänen sopimus, niin ne joutuu tehotarkastukseen koko tila. ... Sitten vielä nämä Natura-jutut varmaan, niissä on ollut niin paljon erimielisyyksiä ja kaikenlaisia muistissa.”

”Ainahan ne löytää jos haluavat, halutaan virhe löytää, niin ne kyllä löytää virheen, jos sattuu semmonen. Ainaki taka-aikoina, on nyt muuttunu vähä parempaan suuntaan ne tarkastukset, mut kyllä taka-aikoina ainakin oli niin. Kyllä virhe kaivettiin vaikka mistä.”

Viranomaiset saivat erityisesti kritiikkiä kosteikkoja koskevan osaamisensa osalta. Kosteikkohankkeita seuranneet kosteikonperustajat moittivat, että kosteikkoratkaisuja tehdään ilman perusteluja. Haastattelussa tuli ilmi myös ärtymys siitä, mikä päämäärä kosteikkojen kanssa halutaan saavuttaa: lisää kosteikkoja, vesiensuojelun edistäminen, valumahaittojen pienentäminen vai tukirahojen valvominen.

”Mutta ehkä se on sitten just, että ne ketkä näitä kuluja siellä virkamiespuolella, on ammattitaito niin helvetin huonoo, että ne ei uskalla laittaa nimeensä mihinkään paperiin tältä pohjalta. Vaikkei ne edes omia rahojaan käytä niissä. Ja kuitenkin aina ku on joku määräraha olemassa.”

Viranomaisten kanssa toimiminen koettiin yleisesti tarkkuutta vaativana. Viranomaisyhteistyöstä oli myös hyvin positiivisia kokemuksia, mutta nämä henkilöt eivät tuoneet asiaa voimakkaasti esille, vaan yhteistyön todettiin menneen odotusten mukaisesti.

Esteet

Haastateltavilla oli selkeät käsitykset lukuisista esteistä, joiden vuoksi kosteikkoja ei synny huomattavia määriä. Useimmiten esille nostetut syyt koskivat ympäristöviranomaisten tai muiden viranomaisten kannanottoja ideaan, tuen määrää ja hakemusehtojen monimutkaisuutta. Esteenä kosteikon perustamiselle oli myös oma kunto ja ajan puute. Joidenkin haastateltavien kohdalla jokin hanke oli ollut mukana suunnittelemassa ja rahoittamassa kosteikkoa, eivätkä kustannuspaineet luonnollisesti tulleet niin selkeästi esille näissä haastatteluissa. Sen sijaan näissä tapauksissa tuli selväksi, ettei kosteikkoa olisi nyky muodossa perustettu ilman laajamittaista yhteistyöverkostoa ja kosteikkotukea laajempaa taloudellista avustusta. Eräällä alueella kosteikko oli perustettu jo lähtökohtaisesti niin, että viranomaiset vastaavat kustannuksista ja maanviljelijöille jäi vain toteutus ja hoito.

”Mutta ne korvaukset oli niin pieniä, että ei sillä pysty yhtään mitään tekemään, muuta kuin jos talkoilla tekee sitten koko homman, ja oma työkin siinä oli laskettu älyttömän halvalla tuntihinnalla ja sitten rajotettu vielä tuntien määrä, elikä se yhtälö niinku ei toiminu ollenkaan. Niin me sanottiin, että se, meitä ei kiinnosta tuolla systeemillä ollenkaan, että jos sen maksatte, niin sitten tehdään, jos ette maksa niin ei tehdä.”

Maanvuokra ja -hallintasopimusten pituuden mainittiin rajoittavan kosteikon perustamisen määrää. Vuokramaalla sekä maanomistajan että maanviljelijän tuli olla motivoituneita sitoutumaan pitkäaikaisiin hoitosopimuksiin. Tämä muodostui erityisen ongelmalliseksi perikunnan mailla, jakokunnan alueilla ja alueilla, joilla omistaja oli vaihtumassa.

”Se pelasti meidät se pitkä sopimus, että muutenhan se olisi lirissä oltu. Nythän ei enää saa tehdäkään ku viiden vuoden sopimuksia sitten. Ehkä sekin voi rajottaa myös tommoisia alueitten tekemiseen niinkun yhteisiä, siinä niinku pitää niinku päästä prosessissa pitkään sopimukseen.”

Myös usean maanomistajan maille tulevat kohteet koettiin haasteellisiksi. Eri osapuolten odotuksia vaikutuksista ja vastuuta kustannuksista oli vaikea saada kohtamaan. Joillain alueilla kosteikon kulkua oli muokattu niin, että se kiersi hanketta vastustavat maanomistajat. Toiset maanomistajat taas sallivat kosteikon alueellaan, kunhan se ei edellyttänyt heiltä sitoutumista paperityöhön tai velvoitteisiin. Onnistuneissa esimerkeissä kaksi toisilleen ennestään tuttua maanomistajaa oli yhdistänyt voimavaransa ja perustanut yhteisen kosteikon. Näissä luottamuksellinen suhde oli jo aiemmin olemassa eikä hoitoon sitoutuminen muodostunut kynnyksymykseksi.

Useat kosteikkotukihakemuksen jättäneet mainitsivat, että siinä vaiheessa, kun he olivat ottaneet TE-keskukseen yhteyttä, alueen viranomaisilla ei ollut ollut vielä minkäänlaista tietoa tuesta tai hakemusprosessista. Joillain alueilla kosteikon perustamisesta kiinnostuneet asiakkaat olivat kertoneet viranomaisille järjestelmän olemassaolosta ja joutuneet sen jälkeen odottamaan ohjeiden saapumista. Joissain tapauksissa maanviljelijät olivat itse kaivaneet hakemuslomakkeet internetistä, koska paikalliset neuvontaviranomaiset eivät tukimuotoa vielä tunteneet. Maanviljelijät suhtautuivat tähän kärsivällisesti, vaikkakin huvittuneesti ja kummaksuen.

”Mutta oli sen kanssa, joka käsittelee näitä, niin oli puhetta, niin sano, että ku he ei voi vielä tehdä minkään näkösiä päätöksiä, kun heillä ei oo selviä ohjeita siitä. Mutta sano, heti kun ne tulee, niin ne tekee tämän päätöksen.”

Maanomistajat myös moittivat tukiesitteitä epäselviksi, koska vasta hakemusvaiheessa heille ilmoitettiin, ettei tukea ollut mahdollista saada kyseiselle kosteikolle. Erään maanviljelijän käsityksen mukaan syynä oli ollut, että kosteikko sijaitsi joki- eikä järvalueella.

“No tuota se oli semmoinen tilanne, että minä huomasin EU-papereista, että on semmoisenkin mahdollisuus, että pystyy perustamaan. Mutta se ei näitäkään ei ollut niinku täällä paikallisessa toimistossa heti, että niitä myöhemmin tuli. Ja sitten kö minä olin jo tämän hakemuksen tehnyt, niin kävi ilmi että tuota se vain koskkee näitä järvenranta-alueita tämä kosteikonperustamisjuttu.”

Oma yksityisyys ja maanomistajuuden oikeudet vaikuttivat myös innokkuuteen perustaa arvioinnille ja tarkistuksille altis kosteikko omille maille. Sekä jotkut maanviljelijät että maanomistajat kavahtivat ajatusta, että kosteikon perustaminen lisäisi ulkopuolisten käyntejä heidän maillaan.

“Tosiaan se, että jos näitä joku suunnittelee, niin yleensä näillä virkamiehillä se on muutamilla se tyyli, että ne menee esimerkiksi tuonne pellolle jotain mittatailemaan, ja sitte ne ei käy talossa esimerkiksi ollenkaan, niin sillontan siinä tulee heti semmoinen, että ... Toivotavasti se on muuttunu se asenne.”

Haastatteluissa tuli esiin myös näkemys, jonka mukaan huonosti toteutetut ja kalliit kosteikot aiheuttavat yleistä vastustusta kosteikkojen perustamista kohtaan. Kritiikki suuntautui etenkin viranomaisten hallinnoimia valtavia kosteikkoprojekteja kohtaan. Alueittain maanviljelijät olivat huomattavan haluttomia perustamaan oman kosteikon ”hyväntekeväisyysprojektina”, jos yhteiskunta näyttävästi ja kalliisti perusti lähialueelle kosteikkoja merkittävästi suuremmalla rahoituksella ja resursseilla.

“No tietenki nää suuret kustannukset, ja sitte se usko siihen, että onko sillä kuitenkaan sitä merkitystä mitä väitetään.”

Epävarmuutta aiheutti hakemuksen vaatima tarkkuus eli se, miten poikkeamista rangaistaisiin. Kaikille oli selvää, ettei lopullinen kosteikko koskaan yksi yhteen vastaisi suunnitelmaa vaan toteuttamisen yhteydessä esiin tuleviin yllätyksiin pitäisi sopeutua. Maanviljelijöitä kuitenkin jännitti, missä määrin maataloustarkastajat ymmärtäisivät tämän ja vähenisivätkö heidän tukensa muutosten perusteella.

“Mut sitten nämä paperihommat, nämä piirustukset, nämä oli heti selkeitä, mutta tosiaan se, miten tarkkaa se paperilla on, että mitä siinä, onko siinä heti sanktioita sitte jos jotain ei tuu justiin niinkö pitäisi.”

Kosteikkotuen sidonnaisuutta maataloustukiin moitittiin voimakkaasti. Haastateltavat kokivat, että koska kosteikoilla ei ole elinkeinollista merkitystä, eikä niistä ole taloudellista hyötyä, ei niitä myöskään saisi niputtaa maatilán elintärkeisiin toimintoihin. Kosteikkoa pidettiin ympäristö- ja yksilötason hyödyistään huolimatta maatilán kannalta täysin ylimääräisenä ja vapaaehtoisena projektina, jonka vuoksi ei missään nimessä kannattaisi vaarantaa elinkeinon toimivuutta. Osa maanviljelijöistä piti kosteikkotuen sidonnaisuutta muihin maatalouden tukiin kuitenkin merkittävänä riskinä, koska mahdollisten puutteiden kosteikonhoidossa pelättiin pahimmassa tapauksessa jäädyttävän kaikki tuet. Toiset taas eivät kokeneet riskiä kosteikon perustamista rajoittavaksi.

“Niitä kosteikkoja tulisi enemmän, suunnittelussa ei oo ongelmia, mutta se on TE-Keskus on se tulppa. Nyt kun sulla on tuommainen kosteikko ja sulla on maatala, ja nyt jos sulla on siinä kosteikossa joku ongelma, että se tarkastuksessa jäät siitä kii, niinkun että siinä ei nyt joku ole silleen kohallaan, niin sulla voi olla koko tilán tuet jumissa. ... Sitä ei kannata riskerata sen tilán toimintaa yhden kosteikon takia, jos sieltä tulee joku 300 euroa vuodessa sitä hoitopalkkaa kymmenen vuoden ajan, ja sitten jos siellä jää, joku niittotyö on väärin tehty,

hoitopäiväkirja tekemättä, niin sulla kärehtää niin isot tuet että sä oot, sä saatat olla vaikka maksuvaikeuksissa tai missä niitten takia. ... Se pitäis eriyttää kokonaan tuosto peltotuista, että eihän siinä mitään, jos jos tuota siellä on hoitamaton työ, niin perittä sinne saadut avustukset takas, eikä se vaikuttaes koko tilan tuotantoon.”

Muutama haastateltava oli turhautunut maanviljelijöiden syylistämiseen ympäristön tilasta. Heidän mukaansa on vääryys aina odottaa maanviljelijöiden yksin korjaavan vesistöjen kunnon kun saastuttamisessa ovat kuitenkin mukana vahvasti asuinlähiöt, kaupungit, teollisuus ja metsätalous.

”Että kun aina puhutaan siitä, että pellolta tulee niin kauheasti, niin täällä on aikamoinen valuma-alue metsää, että vielä paljon lisää, ja sitten peltoa, niin olisi saatu nimenomaan tietyllä tavalla neitseellinen maatalouden jätevesi sieltä, ja sitten asutuksen jätevesi ja sitten katsottu, mitä se kosteikko vaikutta.”

Muut tuet

Maanviljelijät, joilla oli laiduntavaa karjaa, harkitsivat alueen nimeämistä perinnebiotoopiksi monivaikutteisen kosteikon sijaan, koska tämä yhtenäistäisi hakemusbyrokratiaa ja selkeyttäisi maataloustukien anomista. Erillistä monivaikutteisen kosteikon hoitosopimuksen tekemistä muutaman sadan euron vuosikorvausta varten ei pidetty tehokkaana. Tukiviidakon yleinen byrokratia aiheutti kyynisyyttä myös kosteikkotukea kohtaan. Eri tukivaihtoehtojen vertaaminen ja yhteensovittaminen vaati aikaa ja omistautumista asialle eivätkä eri tukimuotojen eroavat ehdot ainakaan helpottaneet kosteikonperustajan päätöksentekoa. Jotkut haastateltavat sanoivat, että maasta saisi paremmat tulot millä tahansa muulla toimenpiteellä kuin kosteikkotuella. Tämän vuoksi kosteikoksi hyvinkin soveltuvia alueita pidettiin mieluummin maanviljely- ja laidunnuskäytössä kuin muutettiin ne monivaikutteiseksi kosteikoksi.

”No ensimmäinen 5 vuotta meni, siinä oli sovittu, että suojakaistalla lehmät laiduntaa, kun siinä oli suojavyöhykkeenä koko laidun eli puolen hehtaarin ala. Niin sitten kun sopimus uusittiin, niin sieltä tuli määräyksenä, että tästä ei saa enää laiduntaa sitä peltoa, se ei enää käy. Lehmät laittaa ravinteita sinne. Niin mä että selvä, minä en hae mitään suojavyöhykekorvausta, mä haen vaan sille lätäkölle mikä on jo valamiina, niin sille sen tuen, muutaman kympin ja jätän sen suojakaistan hakematta ja viljelen sitä normaalisti, normaalina peltona, koska se on sitten taas sallittua. Se siinä onkin mun mielestä ristiriitasta, että sitte normaali peltona saat lannottaa tai tehdä mitä vaan ja pitää lehmiä ihan samalla lailla.”

Jonkin verran haastateltavat pohtivat sitä, olisiko kosteikko kannattanut pitää peltona ja millaiset tulovaikutukset peltopinnan menettämällä olisi. Monivaikutteisen kosteikon tukiehtoihin tutustuneet maanviljelijät myös miettivät olisiko kosteikko ollut mahdollista ja kannattavampaa perustaa sellaisen hankkeen rahoituksella, josta ei seuraisi tiukkaa seuranta ja tarkastuksia.

Maanviljelijöiden kehitysehdotukset

Haastateltavat huomauttivat, että kosteikkojen perustamisen täytyy toteutua vapaaehtoisuuden pohjalta ja maanomistajaa kunnioittaen. Positiivista palautetta sai maanomistajia kunnioittava toimintatapa, jossa kehitystoimenpiteitä suunniteltiin yhteistyössä viranomaisten ja perustajien kesken. Myös kosteikkotuen toivottiin kehittyvän suuntaan, jossa paikallinen tietotaito huomioitaisiin suunnittelussa. Kosteikkopaikkojen kartoittamista ja kosteikon perustamisen ehdottamista maanviljelijöille pidettiin yleisesti toimivana ideana.

“Kyllä maanomistajille ja isännille ja näille paikallisille ihmisille pitäis antaa semmosta, enempi uskoa niinku siihen semmoseen vanhaan tietotaitoon, ettei, ei se ei se oo pelkäs-tään limnologien niinku varassa tämä systeemi. Että se on valitettavasti nyt hirveen paljon sitä semmosta kouluja käyneen tai koulutetun porukan järjestelmää, mitä tää tukipolitiikka nyt näihin hommiin on. Että sieltä ei tuu niitä parhaita ideoita ja niitä semmosia hölmömpiä ehdotuksia, että ne menee niinku semmosen putken mukaan.”

Haastateltavat kokivat maanviljelijöiden perustamat, pienimuotoiset ja helppohoitoiset kosteikot positiivisemmin kuin yhteiskunnallisten toimijoiden vetämät suuribudjettiset ja kunnianhimoiset kosteikkohankkeet. Suurituloisten ja suuria hallintokustannuksia pyrittävien kosteikkohankkeiden varojen nähtiin menevän parempaan käyttöön pienkosteikkokohteisiin sijoitettuna. Suurten kosteikkohankkeiden koettiin olevan enemmän viranomaisten monumentteja kuin vesistön tilan parantamiseen tähtääviä. Tätä perusteltiin argumentilla, jonka mukaan samoilla varoilla olisi saatu perustettua lukematon määrä pienempiä ja tehokkaampia kosteikkoja, jos eri vaihtoehtojen vaikutuksia vain suostuttaisiin mittaamaan. Maanviljelijät esittivät voimakasta kritiikkiä sellaisia kosteikkoprojekteja kohtaan, joita ei voitu kohtuullisin toimin hoitaa. Kritiikkiä esitettiin myös siitä, että yhteiskunnan organisoimia suuria kosteikkohankkeita laajennettiin ilman näyttöä vaikuttavuudesta.

“Minusta tässä isossa kosteikossa on menty pieleen, kun se on tehty hirveen isolla rahalla ja sitten tavallaan, se ei ole niinkuin maanomistajien oma homma. Se olis järkevämpää tehdä pienempiä, vaikka sitten useampiakin, että tämä on sitten että pääsisi itse siihen tekoon mukaan ja ehkä silläki tavalla sais vaikka töitä tai.”

“Että mitä järkeä niinku tehdä miljoonilla, nyt siinä on menny muutama miljoona euroa siihen hommaan, niin tota kosteikko yhteen ojaan tai kaks kosteikkoa peräkkäin nyt. Että eihän siinä oo niinku mitään, jos ajatellaan sitä, että jotain kustannushyötyä ja kustannus-tehokkuutta haetaan tässä vesiensuojelussa, niin siinä ei ole järjen häivää.”

Kosteikon perustamisen hyväksi puoleksi mainittiin, että ne eivät juuri “haittaa ketään” ja ansaitsevat siksi positiivisen vastaanoton. Pätevien ja innokkaiden toimijoiden innokkuutta kiiteltiin ja näiden henkilöiden keskeistä merkitystä kosteikkojen syntymiselle korostettiin. Kullakin alueella oli oma kosteikkogurunsa, jonka puoleen sekä viranomaiset että maanviljelijät kääntyivät. Kosteikoille omistautuneiden asiantuntijoiden roolia toimivien kokonaisuuksien muodostumisessa pidettiin erityisen merkittävänä. Yksittäisten, hajanaisten kosteikkojen perustamista ilman aktiivista, paikallista henkilöä, joka tietäisi paikallisten vesistöjen kosteikoista ja rakenteista, pidettiin vesistöjen ja resurssien kannalta tehottomana. Kosteikon perustaneet maanviljelijät ovat yleensä hyvin tietoisia kaikista lähivesistöönsä vaikuttavista tekijöistä ja olisivat toivoneet koordinoituja toimenpiteitä niihin vaikuttamiseksi. Kosteikkojen määrän lisäämiseksi kosteikkoasiantuntijoiden tavoittamiseen tulisi kiinnittää huomiota niin, että joka alueelle olisi henkilö, joka tuntisi kosteikkojen perustamisprosessin ja pystyisi vastaamaan aihetta koskeviin kysymyksiin. Yhteydenotto tähän henkilöön ei saisi olla kustannuskysymys vaan suunnitteluvaiheessa kiinnostuneille tulisi olla tarjolla maksutonta tukea, jolloin kosteikkopaikoista voitaisiin saada suurempi tarjonta.

“Se oli tosiaan niinku semmonen koordinaattori ja vetäjä siellä ja sai minusta just sillä asenteella, että se meni niinku maanomistajien kanssa jutteleen, että mitä voitais tehdä ja esittelemään tavallaan versioita, minkälaisia vois olla. Että just se asenne oli heti se, että tehdään sellasia, mistä niille isännille ei tuu mitään riesaa. Että ei tuu semmosta, että tehdään joku helvetin kurarotti, mitä ei kukaan pysty hoitaa ja se haisee hetken päästä siellä. Vaan tehdään semmosia, että niitä voidaan sitten putsata ja ruopata ja tyhjentää. Ja semmosia tehtiin ja saatiin hyviä tuloksia ja mun ymmärtääkseni kaikki on tyytyväisiä.”

Rahaliikenteen kulkunopeuden vauhdittamisen ja järjestelmän joustavuuden lisäämisen arveltiin edistävän uusien kosteikkojen määrää. Kosteikon perustaminen ei saisi hankaloittaa maanviljelijän elämää.

“Mitään ylimäärästä ei niinku haluta kyllä. Sen takia tämmösetki pitää saada, kun kosteikkoja tehdään, ettei se nyt rasita sitte enää jatkossa se. Samoin se tietenki ne hakuprosessit tietenki, nehän pitäs kyllä hoitaa jotenki jonku rahatuksen kautta, joku ulkopuolinen vois tehdä semmoseen kyllä, jos halutaan.”

Joillain haastatelluilla oli selvä malli siihen, miten kosteikkoja saataisiin lisää. Jos yhteiskunta arvottaisi kosteikon perustamisen ja maksaisi maanviljelijälle hoidosta kustannuksista välittämättä, kosteikkojen perustamiseen liittyvä byrokratia ja negatiiviseksi koettu “kyttäys” jäisi pois järjestelmästä. Tukijärjestelmän toivottiin kehittyvän siten, että maksu perustuisi valuma-alueen, eikä kosteikon, pinta-alaan, koska täten vaikuttavuuttakin mietittäisiin enemmän. Ehdotettiin myös, että rahoitusmalli olisi selkeästi tietty prosenttiosuus kustannuksista eikä niin, että euromäärälle on katto. Yhden mallin mukaan kosteikot tulisi rahoittaa suoraan kosteikoille osoitetuista yhteisistä varoista, eikä maanviljelijää veloitettaisi investoimaan omia rahojaan.

“Että jos mulla on semmonen paikka, joku rutakko, mihin mä haluan kosteikon perustaa, niin mä vois in ilmottaa, että tulkaas kattoon, että tämmönen paikka, näillä ja näillä ehdoilla mä teen siihen sen kosteikon. Maksatte ton verran, niin mä kaivan siihen semmosen rutiikon ja pidän siinä vettä ja hoidan sitä ja mitä se nyt sisältääkään. Ruotsissahan ... oli tämän tyyppinen systeemi. ... Systeemi oli se, että oli arvotettu yhteiskunnan taholta se, että mitä luonnon monimuotoisuudesta maksetaan, mitä jonku tiettyjen lintujen saapumisesta sinne maksetaan ja näin poispäin, ja tota niin sillä perusteella päätetty se, että paljonko yhteiskunta maksaa siitä kosteikon hoidosta. Ja sitten sillä äijällä ei ollut siinä mitään muuta veloitetta kuin tota oli määrätty keskivedenpinta, mikä siinä on siinä lätäkössä. ... Eikä sitten siinä ollut mitään väliä sillä, että mitä se padon rakentaminen, että mitä se olisi maksanu tai jotain muuta. Kun eihän sillä pitäiskään olla mitään väliä.”

Haastatteluissa tuli myös esille näkemys siitä, ettei Ympäristöministeriö hyväksy ympäristötukijärjestelmälle kilpailevia tukijärjestelmiä eivätkä paikallistason toimijat näin ollen voi sopia maanviljelijöiden kanssa kosteikkojen perustamisesta ja sen tukemisesta.

“Että jos tämmösen teette, kilpailevan järjestelmän ympäristötuelle, niin tuet leikataan pois. ... Tähän on sopimusviljely, että niinku mikä vaan mikä vaan sopimusviljely. Että jos mä nyt tuotan vehnää myllylle, niin sehän määrittelee ehdot, miten se tehdään, ja tota noin miten hoidetaan, ja mä sitten toteutan ne ja sillä siisti, eikä sillä pitäs olla ympäristöviranomaisella mitään sitä vastaan jos niitä pykälä ei rikota.”

Tuen sitomista kustannusten syntymiseen pidettiin epätarkoituksenmukaisena kosteikkojen perustamisen kannalta, koska jos tavoitteena on kosteikkojen määrän lisääminen ja siitä ollaan valmiita maksamaan, kustannusten määrällä ei pitäisi olla merkitystä vaan tuloksilla. Yhden haastateltavan mukaan kustannuksiin sidottu tukijärjestelmä synnyttää kustannuksia eikä tuloksia.

“Ja just että tämä, että pitää tulla kustannuksia että voidaan tehdä. Että jos ajatellaan vaikka sitä, että tehdään sitten kosteikko. ... Niin jos mä nyt sitten tarjoisin, että mä teen sen esimerkiksi kaivuutyön silleen, että se on vaikka 70 prosenttia kustannuksista, niin senhän pitäis olla silleen niinku teettäjälle hirveen hyvä homma ja mulleki mahdollisesti, koska mä tiedän, että mä kyllä pystyn tekemään sen alle puoleen sitte siitä, mikä se kustannus on. Senhän se pitäis olla se just äly tässä hommassa, että pystytään tekemään halvemmalla, jos se tehdään yhtä hyvää. Ja jos kaikki siitä hyötyy niin sillonhan pitäs olla tyytyväisiä. Mut nyt kun se ei käy. Me tehdään tämmösiä miljoonaprojekteja, mitkä ryssityään oikein helvetin pahasti ja sitten taas jossain kohtaa katotaan niitä minuutteja ja tunnista ei maksettaisi

mitään. Ja sitte just tämä, että helvetin monimutkaisia järjestelmiä yksinkertasiin asioihin. Kun vois olla ihan yhtä hyvin se, että olis vaan niinku, tehdään sopimus, että minkälainen tehdään ja molemmat osapuolet vetää nimen paperiin ja se on sillä selvä. Sopimusmenettelyä.”

Maanviljelijät kaipasivat tarkempaa tietoa kosteikkojen vaikuttavuudesta ja vaikuttavuuden mittausten puuttumista kritisoitiin voimakkaasti. Kosteikkojen suunnitteleminen ja tukeminen perustuu nykyisellään ulkoisiin kriteereihin, jotka eivät ole kohdekohtaisia. Haastatteluissa tuli selkeästi esille toive vesinäytteen ottamisesta ennen ja jälkeen kosteikon perustamisen, jotta kyseisen kosteikon vaikuttavuus voitaisiin todeta ja erityyppisiä kosteikkoja verrata keskenään. Pilkkuntarkkaa ravinteiden poistamista ei pidetty tarkoituksenmukaisena vaan tavoitteeksi toivottiin ravinnekuorman vähentämistä ja monimuotoisuuden lisäämistä. Haastatteluissa nousi esiin myös toive käyttää ja soveltaa uusinta, tutkittua tekniikkaa kosteikkojen perustamisessa (mm. hampun tai pellavan käyttö maan puhdistuksessa). Kosteikkoja toivottiin myös ketjutettavan vaikuttavuuden maksimoimiseksi.

”Ja sehän siinä, mikä oli yksi tavoite just tässä, mitä haluttiin, että se olis mitattu... Varmaan olis saatu joku teekkariki tekeen se mittausjärjestelmä siihen vaikka jos ois haluttu, mutta ei ne, ei tuntunut olevan halua. Että se tässä on niinku tässä hankkeessa muun muassa just kummallista, että ei halutakaan sitte oikeasti saada tuloksia.”

Tuen ehtoja myös kritisoitiin, eli haastateltavien mukaan ei ole väliä minkä vesialueen kuntoa kosteikko parantaa, vaan kaikkien jokien, järvien ja merialueiden tulisi olla tasavertaisessa asemassa. Jotkut maanviljelijät arvelivat kosteikon perustamisen tulevan tulevaisuudessa pakolliseksi ja ennakoivat tätä perustamalla kosteikon ennemmin vapaaehtoisesti. Kosteikon perustamistyötä kuvattiin pääsääntöisesti nopeaksi ja vaivattomaksi, mutta sellaiseksi, ettei siihen vapaa-aikana löytyisi resursseja. Yksi vastaaja summasi, ettei kosteikkojen perustaminen ole mitään rakettitiedettä vaan kiinni toteuttamiskelpoisista kohteista ja joustavasta perustamisjärjestelmästä. Useat haastateltavat toivat esille, että kosteikkoja varmasti perustetaan, jos siitä tehdään kannattavaa ja vaivatonta. Yhteistyön merkitystä kosteikon perustamisessa korostettiin koska kyseessä on laaja-alaista asiantuntijuutta vaativa prosessi, jossa usean ihmisen osaamisen yhdistäminen koettiin tehokkaammaksi kuin yksin puurtaminen.

Kritiikkiä esitettiin kosteikon perustamisprosessin hitaudesta. Sellaiselle maanviljelijälle, joka haluaa kosteikon perustaa, saattaa prosessiin kuluva aika ja vaiva toimia esteenä kosteikon perustamiselle. Vuosien aikajana on erityisen pitkä jos sen suhteuttaa itse toteuttamiseen käytettyyn työaikaan, jota mitataan päivissä tai viikoissa.

Suunnittelijat

Suunnittelijoiden kokemuksen mukaan kosteikon perustajia motivoi vesinäköalan saaminen, virkistyskäyttö, historiallisen maiseman palauttaminen ja metsästäminen. Perustajille oli myös tärkeää saada vesinäköala, uintipaikka, ravustuspaikka ja kasteluvesiallas. Esiin tuli myös näkemys, jonka mukaan tontin arvonnousulla vesistön johdosta sekä oman nimen kohottamisella on myös merkitystä perustamismotiivaatiossa. Vesiensuojelullinen motiivi on mukana motiivitekijänä, muttei välttämättä yksin riitä perustamisen syyksi. Joissain kohteissa muutaman kosteikon perustaminen oli saanut muut alueen maanviljelijät heräämään ajatukseen maisemallisesti kauniin, monivaikutteisen kosteikon perustamisen hyödyistä pusikoituneisiin, vettyneisiin peltoihin verrattuna.

Henkilökohtaisen hyödyn korostaminen nähtiin tärkeäksi, koska omatunnon pistoksen koettiin menevän nopeasti ohi. Näin ollen vesistösuojeluun liittyvään vastuuntuntoon vetoamisen ei nähty kantavan perustamiseen vaadittavan vaivan läpi. Sen sijaan vesisuojelunäkökulma nähtiin hyvänä lisäarvona kosteikon perustamisesta eli kosteikosta ensisijaisen motiivin lisäksi siitä saa hyvän mielen. Suunnittelijat arvelivat pellon olevan yhä kosteikkoa tärkeämpi, jos näiden kahden välillä pitäisi valita.

Hankkeissa suunnittelijana ollut haastateltava näki, että maanviljelijät eivät välttämättä aina antaneet lupaa kosteikon perustamiseen, vaikka se ei vaatinut heiltä perustamispanosta. Joidenkin kosteikkojen perustaminen taas oli kaatunut mahdottomuuteen tavoittaa kaikkia osallisia esimerkiksi jakamattomien perikuntien kohdalla. Myös suunnittelijat olivat törmänneet tilanteisiin, joissa kosteikon perustaminen ei onnistunut naapuririitojen vuoksi.

”Suomessa oikeasti naapurit ei tule toimeen keskenään. Siis se on yksi sellanen fakta tässä maailmankaikkeudessa. Me ei voida saada semmosia jotain nuijasodan aikasia riitoja ratkastua vaikka kuinka yritettäis. Että semmosiakin kohteita, missä meillä on ollu, vaikka ollaan saatu toteutettua, niin siis siellä joutuu ihan uskomattomien asoiden kanssa tekemisiin. Ja vaikka olisi paikallista haluakin, niin siellä on ihmisiä, jotka eivät sovi samalle pellon reunalle, ei mistään hinnasta, vaikka ovat naapureita.”

Toisin kuin maanviljelijät, jotka korostivat vapaaehtoisuuden tärkeyttä kosteikon perustamisessa, osa suunnittelijoista kannatti myös negatiivisia kannustimia. Heidän mukaan kosteikkoja ei synny merkittäviä määriä ellei perustamiseen uhrata myös tuotantokäytössä olevaa maata mahdollisesti niin, että perustamatta jättämisestä rangaistaisiin.

”Ja tässä just tulee se, kun se on niinku tavallaan annettu kokonaan niinku viljelijöille harkittavaksi ja sillä tavalla, ja se on oikein tavallaan, mutta se on mennyt niinku sillä tavalla, että ne harkitsee sitten eurojen perusteella, ja sen lisäksi että se ei riitä, se kustannus mitä sinne on varattu, se ei riitä, ja sen lisäksi niillä menee puoli hehtaaria peltoa menee sinne. Hän ei tee semmoista ratkaisua, kun ei ole pakko. Eli porkkana, se että saadaan kaunis paikka, saadaan rantaa, saadaan tämmöistä niinkuin henkilökohtasta hyötyä ja tämmöistä arvoa, maan arvo nousee, se on niinkuin yksi, sitä saat tästä. Ja mutta tota, jos et rakenna sitä niin et saa muitakaan tukia.”

Toisaalta suunnittelijat muistuttivat myös, ettei kosteikkojen perustamisvastuuta voi sysätä maanviljelijöille vaan se olisi nähtävä yhteiskunnan yhteisenä velvollisuutena. Alueellisten kosteikkoprojektien myötä eri asiantuntijat saadaan kerralla koordinoitusti yhteen sen sijaan, että jokainen kosteikonperustaja joutuu yksin näkemään kontaktihenkilöiden löytämisen ja perustamisprosessin vaivan. Ne suunnittelijat, joilla oli kokemusta kosteikkojen markkinoinnista maanviljelijöille, totesivat sen olevan erittäin työvoimavaltaista toimintaa, koska vain henkilökohtaisella kontaktilla ja runsaalla tiedotuksella saatiin positiivisia tuloksia. Suunnittelijat myös korostivat, että on erittäin herkkä asia, mitä tahoa maanviljelijät kokivat asiantuntijoiden edustavan eli pelko siitä, että heidän maillansa ryhdyttäisiin harjoittamaan ulkopuolisia luonnonsuojelutoimenpiteitä ja markkinointia oli joillekin maanviljelijöille arka paikka. Kaikki apukaan ei siis ole automaattisesti tervetullutta vaan sen täytyy olla suhteellisen arvoneutraalia.

”Sitten se viherpiiperryksen maine, että me ollaan onneksi semmoisesta päästy eroon, että tämä on ihan raakaa työtä siinä missä mikä muukin. Että meistä semmoinen on aika kaukana. Että tämä vesiensuojelu tulee tässä ohella. Että mä oon sanonut, että tämmöistä win-win –markkinointia, että se pitää aina olla niin, että sulla pitää olla niinkuin osottaa sille toiselle ihmiselle, että mitä se saa tästä ensin, eikä sitä tarvi kertoa, mitä me saadaan tästä. Ei se niitä kiinnosta niin hirveästi.”

Suunnittelijahaastatteluisa tuli esiin näkemys, jonka mukaan kosteikkojen perustamisessa on viime kädessä kysymys hyödyn priorisoinnista. Maanviljelijä voi siis valita rakentaako maiseman itselleen vai lähteekö katsomaan sitä Kanarialle. Maanviljelijähaastatteluisa taas tuli esille, että Thaimaanmatka priorisoidaan kosteikon perustamisen ohi, koska kyse ei ole molemmissa samasta summasta vaan kosteikon perustaminen voi tulla kymmenen kertaa kalliimmaksi. Suunnittelijat vetosivat esimerkkikohteisiin ja suoran kaivuutoiminnan tärkeyteen jos kosteikkoja halutaan saada merkittäviä määriä. Erikoisympäristötuen nähtiin olevan ”kiva lisä”, muttei mikään tehokas keino kosteikkojen perustamiseksi.

Tukijärjestelmä

Kosteikkotuen aluemääritelmää² kritisoitiin, koska näin rajautuu tuen ulkopuolelle hyviäkin kohteita. Esiin tuli myös näkemys, jonka mukaan kosteikkoja saataisiin enemmän jos niitä perustettaisiin kullekin alueelle kerralla projektimuotoisesti niin, että maanviljelijät olisivat mukana jo yleissuunnitelman tekemisessä. Yleissuunnitelmaprosessi kosteikkojen osalta sai myös arvostelua osakseen koska Yleissuunnitelmasta oli joillain alueilla muodostunut vain uusi byrokratian väline ja toisilla alueilla taas hidaste eli kosteikkoja ei voitu perustaa, sillä yleissuunnitelma ei ollut valmis. Kritiikkiä esitettiin myös sitä kohtaan, että maanviljelijöiltä odotettiin kosteikkojen perustamista vaikka yhteiskunnalliset toimijat eivät olleet valmiita niihin alueitaan uhraamaan.

”Ja yksi, mikä tässä muuten on semmoinen hirveä kämmi tässä yleissuunnitteluskin, niin siellä yleissuunnitelmassa sanotaan, että tai siis silloin kun näissä kosteikkojen tukiehdoissa, että jos yleissuunnitelmassa on semmoinen hyväksyty, niin esimerkiksi muun muassa semmoseen, niin meidän Ympäristökeskus niinku yliviivas sen ihan täysin sieltä, joka on niinku ihan törkeätä. Että koska meidän yleissuunnitelmissa on niinku hyviä kohteita ja ne on hyväksi katsottuja ja he on ne hyväksyneet, niin mitäs he hyväksyvät huonoja yleissuunnitelmia sitten.”

”Että saa kosteikkoon sen tuen, niin sen pitää olla Ympäristökeskuksen laatimassa kosteikkoyleissuunnitelmassa mukana. ... Täällä se on, täällä se on mukana. Ja nythän ne tekee sitä yleissuunnitelmaa ja sitten sinne saa suurin piirtein ilmoittaa, että meillä on sopiva paikka, niin ne jos ne kerkiävät, ne käyvät sen kattomassa siellä. Mutta kyllä ne melkein saman tien laittavat sen suunnitelmaan. Ja sitten jos käy niin, että joku haluaiskin kosteikon myöhemmin ja se ei ole huomannut pistää sinne yleissuunnitelmaan, niin sitten se putoaa sen tukisysteemin ulkopuolelle. Niin se tuntuu sitten kanssa vähän oudolta.”

”Sitten meillä on tämmöinen asia, mistä mä oon miettiny, että pitäis saada ihan aloite eduskuntaan asti, et musta tämä on ihan häpeällistä, että on valtion ja kuntien isoja alueita, joita ei ole saatu tämmöiseen... Meillä ei semmoisia alueita nyt ole ollut, mitkä on seurakuntien mailla. Ne on myös ollut hirveän nihkeitä kaikkiin tämmöisiin ympäristöasioihin ja muihin.”

Suunnittelijoilla oli paljon kokemusta eri kosteikkohankkeista ja heidän kokemuksensa mukaan suuri osa kosteikoista oli syntynyt nimenomaan kosteikkohankkeiden eikä yksittäisten henkilöiden tukihakemusten kautta. Paikoitellen suunnittelijat itsekin olivat niin turhautuneita tukijärjestelmän hitauteen, kankeuteen ja merkityksettömyyteen, että suosittelivat kosteikkoja tehtäväksi muulla rahoituksella. Kos-

² Tukea voidaan myöntää sellaisen kosteikon perustamiseen, joka toteutetaan Suomenlahteen, Saaristomereen tai Selkämereen laskevan jokivesistön valuma-alueella tai sellaisen järven valuma-alueella, jossa kosteikon perustamisella voidaan merkittävästi pienentää maatalouden aiheuttamaa vesistökuormitusta ja lisätä maatalousalueiden luonnon monimuotoisuutta sekä edistää riista-, kala tai raputaloutta.

Tukea voidaan edellä mainittujen alueiden lisäksi myöntää kosteikon perustamiseen muuhun luontaisesti ja ympäristönhoidon kannalta tarkoituksenmukaiseen paikkaan, jos tämä katsotaan alueellisen ympäristökeskuksen laatimassa tai hyväksymässä yleis-suunnitelmassa tarpeelliseksi ja jos perustamisella voidaan merkittävästi pienentää maatalouden aiheuttamaa vesistö-kuormitusta ja lisätä maatalousalueiden luonnon monimuotoisuutta sekä edistää riista-, kala- tai raputaloutta. Yleissuunnitelmalla tarkoitetaan suoja-vyöhykkeiden, luonnon monimuotoisuuden tai kosteikkojen yleissuunnitelmaa, jossa alueelliset ja paikalliset olo-suhteet sekä vesien-suojelu- ja muut ympäristötavoitteet huomioon ottaen on selvitetty kosteikkojen perustamisedellytyksiä laajemmalla alueella. (Lnro 195 hakuehdot)

teikkohankkeissa toimivat suunnittelijat kokivat kosteikkotuen olevan niin tiukkaehtoinen, että harvat perustamiskelpoiset kosteikot täyttivät ehtoja. Näin ollen he eivät kokeneet tuenhakua vaivan arvoiseksi, jos muita mahdollisuuksia oli käsillä. Suunnittelijat myös pelkäsivät, että kannustamalla maanviljelijöitä hakemaan erikoisympäristötukea, jonka he itsekin kokivat vaikeaksi ja välillä mielivaltaiseksi, he olisivat vastuussa mahdollisista seurauksista, jos maanviljelijät kosteikkotuen vuoksi joutuisivat viranomaisten huomion kohteeksi.

”Sitten ne, mitä on näihin tukiin saatu, niin ne tukihakemukset on tehty, joka oli tosi pieni määrä, niinku mahdollisia. Ja sitten tota, sitten ollaan toteutettu niitä, mitä me ollaan hanke-kerahoilla tehty.”

”Tässä on se vaara, että kun tehdään ihan semmoista millimetripaperityötä, että me laitetaan maanomistaja semmoseen rakoon, että se joutuu liriin. Se on se niinku se mitä mä niinku pelkään vielä tässä, että se on se pahin.”

”Se onkin se semmoinen pelko, että miten ne hyväksyy sitten tällöiset, koska ihan oikeasti näitä niin vähän on, että se voi olla, että se tarkastus osuu kohdalle. Ja milloin ne tulee, tuleeko ne just silloin kun sitä vettä on vähän, ne toteaa, että tämä ei ole suurimman osaa vuodesta veden peitossa. Ei voi tietää, nehän, kai ne silloin liikkuu. Just silloin kun on kuivaa. Tai että mikä on normaali vesivuosi, ei semmoisia olekaan.”

Suunnittelijat ihmettelivät, miksei hakuaika perustamistuella voisi olla jatkuva kun hakemukset on nykyään jätettävä kerran vuodessa. Toteuttamisen lisäksi vuodenkierron huomioiminen helpottaisi suunnittelua, koska kohteesta ja tavoitteista riippuen tietyt sääolosuhteet vaikeuttavat suunnittelua (tulva, lumi, lehdetön aika, kasvillisuus). Suunnittelijoiden mukaan hakemuksia tulisi ottaa vastaan ympäri vuoden vaikka ne käsiteltäisiinkin tiettyinä ajankohtina. Nykyisellään hakemusten tekeminen tiettyyn päivään mennessä aiheuttaa turhaa kiirettä maanviljelijöille ja suunnittelijoille, sillä päätösprosessi kuitenkin kestää useissa paikoissa lähemmäs vuoden. Tuenhaun päättymisajan kuvattiin olevan suunnitelman ja hakemuksen tekemisen kannalta huonoin mahdollinen.

Tukijärjestelmää pidettiin muutenkin byrokraattisena ja raskaana. Kosteikon perustamiseen liittyvien paperitöiden nähtiin vaativan moninkertaisesti enemmän aikaa ja vaivaa kuin itse kohteeseen tehdyn työn. Hankkeissa toimivat ja tuloksia edellyttävät suunnittelijat eivät olleet valmiita uhraamaan aikaa hakemusjärjestelmän parissa vaan halusivat käyttää sen ajan käytännön kosteikkotyöhön. Hankkeissa, joissa perustettiin useita kosteikkoja, todettiin erikoisympäristöuella perustetuista kosteikoista muodostuvan siemättömän kalliita hakemuksen eteen tehdyn työmäärän vuoksi. Joillain suunnittelijoilla oli kokemusta siitä, että useasta kymmenestä potentiaalisesta kosteikkokohteesta jäi Ympäristökeskuksen seulonnan jälkeen jäljelle puolenkymmentä, joille tukea voitiin anoa, koska lopuilla ei nähty olevan vesistönsuojelullista merkitystä. Näidenkään läpimenoista ei silti ollut hakemusvaiheessa varmuutta. Kriteereiden nähtiin jo haittaavan kosteikkojen perustamista eikä palvelevan sitä.

”Me mentäis kerralla ja täytyttäis se sinne. Et meillä on niinku, se on aika halpa prosessi, meillä on halvimmillaan maksanut tällöiset kohteet 500 euroa, mitä me ollaan tehty. Niin tämä, että me laitetaan yksi ihminen pyörimään moneks viikoks ja jumppaamaan niitä hakemuksia ja sitten viel viranomaset käy hyppäämässä siellä ja istutaan kokoukseen jonkun onnettoman kosteikon takia, tämä on ihan naurettavaa. Ympäristökeskus ramppassi paikalla kattomassa ja taas kokoustettiin ja möllötettiin niitä samoja tukihakemuksia. Niistä tippui ja tippui koko ajan pois. Ja sitten ne eivät hyväksyneet jotain ja heidän mielestään, minusta oli ihan käsittämätöntä, että aina, että se ei ole vesiensuojelullisesti järkevä. ... Että niitä, ne vain koko ajan niinku meni kapeammiksi ja kapeammiksi, ja millon oltiin missäkin, milloin oltiin pohjavesialueella ja millon oli patoturvallisuusriski...”

Suunnittelijat, jotka olivat mukana perustamisprosessissa suunnittelusta toteutukseen esittivät turhautumisensa eri tahojen ristiriitaisia tavoitteita ja tietomääriä kohtaan. Eräs haastateltu huomautti, että viranomaiset eivät tukikelpoisuudesta tapellessaan ymmärrä huomioida, kuinka paljon vaivannäköä pelkästään maanviljelijän suostumisen saaminen on vaatinut. Tavoitteiden ja tiedon tulisi olla ainakin asian-
tuntijoille selvillä, ettei prosessin monimutkaisuuden takia päädytä kiusaamaan maanviljelijää.

”Koko tämä nihkeys tässä prosessissa. Ja sitten se, että tulee aina eri tietoa, että joka kerta sieltä ... Ympäristökeskuksestakin, että ensin sanotaan sitä ja sitten sanotaan toista ja sitten sanotaan, että ei kun pitääkin olla tällainen. Eikun se pitääkin kääntää näin, että se on niinku tukikelpoisen. Että yhtä allasta ja kosteikkoa kun veivataan eri suuntiin siellä, jotta siitä saadaan niinku tukikelpoisen. Ja mietitään sitten loppujen lopuksi se lopputulos on vielä useimmiten se, että menee koko ajan vain huonommaksi.”

Suunnittelijoiden mukaan perustamistuen kustannusrajat eivät korreloi markkinahintoihin. Muun muassa kaivuukustannusten arveltiin todellisuudessa olevan jopa kaksinkertaiset tuen maksimimäärään nähden. Suunnittelijoiden mukaan patoamista painottamalla ei vielä saada merkittäviä määriä kosteikkoja, koska useat kosteikkokohteet kuitenkin vaativat merkittävää kaivuutyötä, ja yksinomaan patoamalla toteutettavia kosteikkoja on vähän. Vaikka kosteikkoja haluttiin perustaa luonnollisiin paikkoihin, esiin tuli näkemys, jonka mukaan perinnetieto siitä, millainen maisema on aikoinaan ollut, on saattanut kadota ja maiseman palauttaminen saattaa aiheuttaa merkittävästi työtä. Maasto on myös muuttunut niin paljon siitä, millainen se on perinteisesti ollut, ettei yksinomaan patoamalla yleensä saada muodostumaan kosteikkoja luontaiseenkaan paikkaan, vaan maasto täytyy mukauttaa kosteikoksi.

Soveliaan korvaustason arveltiin olevan vähintään kaksinkertainen nykyiseen nähden. Toisaalta muistutettiin, että mikään tuen määrä ei tule koskaan yksinomaan riittämään kosteikon perustamisen syyksi vaan kosteikkoja syntyy kun korvaustaso on nykyistä kohtuullisempi ja monivaikutteisten kosteikkojen virkistyskäyttöä onnistutaan markkinoimaan henkilökohtaisen hyödyn esiintuomiseksi. Tällä hetkellä kosteikon perustaminen on maanviljelijöille lisäkustannus aikana, jolloin kustannuksia nimenomaan halutaan leikata. Esiin tuli myös näkemys, jonka mukaan kosteikkoprosessin vaativuus tulee joillekin hakijoille yllätyksenä. Suurin osa haastatelluista ei tosin nähnyt tätä merkittävänä ongelmana. Toiset taas pelkäsivät, että maanviljelijän väsähtäminen prosessin työmäärään ja keston johtaisi hakemusten peruuttamiseen tai kosteikon perustamisesta luopumiseen myönteisestä päätöksestä huolimatta.

Tukiehtojen täyttäminen oli myös alueittain haasteellista. Joillain alueilla kosteikon koon saattaminen puoleen prosenttiin valuma-alueesta teetti uoman jyrkkyyden tai valuma-alueen laajuuden vuoksi niin paljon työtä, ettei kosteikon perustaminen onnistunut kohtuullisiksi koetuilla toimenpiteillä. Vaikka suunnittelijat painottivat vesiensuojelun tärkeyttä, osa myös kritisoi sitä, että vesiensuojelutavoitteen annetaan ohittaa muut hyödyt etenkin tukien markkinoinnissa. Suunnittelijoista osa koki, että pienilläkin monivaikutteisilla kosteikoilla oli merkittävä maisemointi-, virkistys- ja esimerkkiarvo eikä näiden kosteikkojen perustamatta jättäminen tukiehtojen tiukan valuma-alueologiikan mukaisesti palvellut ketään.

”Jos vaihtoehto on se, että saadaan liian pieni kosteikko, ja vaihtoehto on se, että ei tule ollenkaan niin tota, meidän täytyy saada se niinkun tää homma lähtemään käyntiin. Ja että ihmiset, maanomistajat kokisivat sen tietyllä tavalla mielekkääksi: se on kaunis, se istuu siihen maisemaan hyvin, saadaan sillä jotain lisäarvoa, josta on mulle henkilökohtaisesti hyötyä. Ja se ei riitä se, että se on vaan se vesiensuojelu, vaikka se pitäisi riittää. ... Siitä on jätetty pois tällainen ajattelu, että ranta on kallista, sitä ei saa ostaa, mutta sitä halvalla voi tehdä.”

Kosteikon perustamiseen liittyvissä hankkeissa hoito oli jäänyt maanomistajien vastuulle. Joissain kosteikoissa oli toteutettu myös vaikutusmittauksia. Suunnittelijat kaipasivat vaikuttavuuden seuraamista ja lisätietoa todellisista vaikutuksista vesiensuojelun kannalta. Seuranta olisi heidän mukaansa saatava pitkältä ajalta, jotta hyödyistä saataisiin näyttöä.

Suunnittelutyö

Suunnittelijoiden mukaan yhteistyö eri asiantuntijoiden kanssa oli tärkeä osa prosessia, koska tietyn koulutusalan tiedon varassa ei pysty huomioimaan kaikkia monimuotoisuusnäkökohtia muun muassa kala- ja riistatalouden suhteen. Myös maastomittausten hallitsemisen tärkeyttä korostettiin. Suunnitelmien vaatiman osaamisen ja osaajien vähyyden nähtiin kaatavan joitain kosteikkoprojekteja. Mallisuunnitelmien toivottiin tuovan kiinnostuneille näkemystä siitä, kuinka hienostuneita suunnitelmia vaaditaan eli mikä olisi riittävä taso hyväksyttävälle suunnitelmalle.

Suunnittelijoiden puuttumisen nähtiin johtuvan yksinkertaisesti markkinalogiikasta eli suunnittelijoita ei ole, koska kosteikoissa ei vielä nähdä sellaista bisnesmahdollisuutta, että alalle kannattaisi erikoistua. Jos kosteikkoja varten olisi käytettävissä sen verran rahaa, että suunnitelmista voitaisiin maksaa, suunnittelijoitakin tulisi. Ammattimaisiin suunnitelmiin vaadittavien laitteidenkin (tietokoneohjelmat, vaaitusvälineistö) todettiin jo olevan kustannus, johon kaikilla osaajilla ei ollut halua panostaa. Kosteikkosuunnitelman kuvattiin yksinkertaisimmillaankin vievän aikaa pari päivää, joista toinen kuluu maastossa ja toinen toimistolla ja minimukustannus pienenkin kosteikon suunnittelusta on näin ollen helposti tuhat euroa. Suurempien kosteikkojen kohdalla suunnittelukustannukset kohoavat kymmeniin tuhansiin euroihin. Koska suunnitelmien teettäminen on kallista, eivät suunnittelijat olleet hämmästyneitä, että markkinahintaisille palveluille ei ollut suurta kysyntää. He peräänkuuluttivat viranomaisten vastuuta siitä, ettei turhia suunnitelmia vaadittaisi. Hankkeen läpimenosta pitäisi olla jo ennakkopäätös ennen kuin virallista suunnitelmaa lähdetään tekemään eli eri viranomaisten tulisi tiiviissä yhteistyössä arvioida kosteikon perustamisen tarve jo ennen kustannusten synnyttämistä. Esille nousi myös näkemys, jonka mukaan suunnitelmien tekemisessä on jo menty liian kauaksi tarkoituksesta eli kosteikkojen perustamisesta.

”No mä olen paria semmoista katsellut, missä on ihan oikeasti, katsotaan että sieltä pitäisi siirrellä teitä siis ja kaikkea tämmöistä. Mä, että ”apua”, niinku ihan järkyttäviä. Että ne on ihan siis semmoisten ihmisten tekemiä, jotka eivät ole koskaan kosteikkoja tehneet, että eivät ymmärrä siitä mitään. Että käytännösähän nämä ovat sitten oikeasti semmosia alueita, niinku semmosia ryteläalueita, jotka ei kelpaa mihinkään, että ne on valmiiks jo kosteita ja tämmösiä. Niin ei se mitään teiden siirtelyä vaadi, että semmoinen maalaisjärki on jotenkin kadonnut. Tämähän on hirveän helppoa hommaa käytännössä.”

Yhteistyö

Myös suunnittelijat toivat esille alueelliset erot liittyen kokemuksiin viranomaisyhteistyöstä. Joillain alueilla yhteistyö oli tiivistä ja kommunikointi aktiivista. Toisilla alueilla taas virastojen resurssien johdosta Ympäristöviraston tarkastajat ja TE-keskuksen käsittelijät eivät olleet tavattavissa ja tukihakemusten käsittely venyi toteuttajien kannalta sietämättömän pitkäksi. Suunnittelijat esittivät paljon kritiikkiä alueellista resurssointia kohtaan. Paikoin Ympäristökeskuksella ja TE-keskuksella monivaikutteisia kosteikkoja käsitteli korkeintaan muutama henkilö ja yhdenkin poissaolo merkitsi, että kaikki toimenpiteet odottivat kuukausia. Suunnittelijoiden kokemusten mukaan Ympäristökeskuksen tarkennusvaatimukset hakemusten suhteen tietyllä alueella vaihtelivat sen mukaan, käsittelikö hakemuksen tekninen osasto vai luonnontalous-

puoli. Toisilla alueilla suunnittelijat taas kaipasivat jonkinlaisia johdonmukaisia linjavetoja siitä, millaiset kosteikot hyväksyttäisiin eikä päätös olisi aina yllätys hakemuksesta tai päättäjistä riippuen.

“Ja se on näköjään ihan tapauskohtaista, siinä ei ole edes mitään yhteistä linjaa, vaan se ihan tapauskohtaisesti vaihtelee siellä, vaikka sama ihminen sen siellä käsittelee.”

“Mutta kun mä tiedän, että eri Ympäristökeskuksissa eri TE-Keskusten alueilla menevät ihan erilaiset hakemukset läpi. Et tämä on se törkeys mun mielestä. ... Niinku ajattelee, että tämän olisi pitänyt olla semmoinen, että viljelijöiden olisi pitänyt itse osata tehdä tämä, niin kyllä mä sanon että “voi hah hah haa”.”

Suunnittelijoiden mukaan metsästysseura voi olla mukana kosteikon perustamisessa, mutta he eivät pitäneet todennäköisenä, että metsästysseurat perustaisivat itse kosteikkoja, koska maanomistuskysymys muodostuu yleensä esteeksi. Omistajalla on viimekädessä hallintaoikeus kosteikkoon. Usean maanomistajan maalle perustettavissa kosteikoissa taas ongelmana on usean tahon kanssa neuvottelemineen. Toisaalta suurempivaikutteisten kosteikkojen nähtiin usein vaikuttavan useamman maanomistajan maihin niin, että yhden maanomistajan maalta oli paikoittain vaikea löytää hyvää kohdetta. Kosteikon muodostumiseksi tulee sekä paikan, maanomistajuuden että innostuksen kohdata eikä kaikkien osien loksahattamista aina pidetty mutkattomana. Suunnittelijoiden mukaan maanviljelijät tarvitsevat sopivan paikan lisäksi kuitenkin jonkun ohjaamaan ideointia oikeaan suuntaan eikä ollut mitään selkeää tietolähdettä, mistä hakea apua ellei valmiiksi tuntenut henkilöä, joka oli valmis auttamaan. Tuki-informaatioiltojen sisällöissä koettiin myös olevan alueellisia eroja eli toisilla alueilla kosteikot olivat hyvin esille kun taas toisilla tietoa ei ollut saatavissa lainkaan.

“Sieltä muodostuu semmoinen niinkuin, rahaa ei saada riittävästi ja suunnitelman tekeminen on hankalaa ja tota “mä en osaa sitä itse tehdä” ja “mistä mä saisin suunnittelijan kiinni”, “jos mä saan kiinni ni mä joudun maksamaan” ja ... sieltä tulee semmoinen niinku ongelmaverkko.”

Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tulosten mukaan nykyinen järjestelmä ei toimi jos tavoitteena on 2200 uuden kosteikon perustaminen vuoteen 2013 mennessä ensisijaisena kannustimena ei-tuotannollisten investointien tuki. Kosteikkoja oli perustettu tuella 37 kappaletta 2008 - 2009. Nykyinen tukijärjestelmä on liian byrokraattinen ja tuen määrä liian pieni. Lisäksi hakuprosessia kuormittavat viranomaisten vaatimat asiantuntijalausunnat, kalliit suunnittelukustannukset ja pitkät käsittelyajat.

Tutkimuksessa tuli ilmi, että haastateltavien kokemukset hakemusprosessin toimivuudesta vaihtelivat suuresti alueittain. Jos haastateltavien näkemykset erilaisista tulkintalinjoista kosteikkojen perustamisen suhteen pitävät paikkaansa, luo tämä alueellista epätasa-arvoa. Asian selvittämiseksi tulisi eri alueiden kielteiset ja hyväksytyt päätökset perusteluineen arvioida, jotta toimintaohjeiden tulkintaa voitaisiin yhdenmukaistaa. Mahdollinen syy kosteikkohakemusten läpimenossa oleviin eroihin eri alueilla on suunnitelmien eritasoisuus tai kohteiden erilaisuus, mutta näihin ei varmuudella pystytä pureutumaan tämän selvityksen aineiston avulla.

Välttömiä muutostarpeita monivaikutteisen kosteikon perustamisen tuen suhteen on useita. Ensinnäkin tuen hakuaika tulisi muuttaa jatkuvaksi. Toiseksi kosteikkosuunnitelmien teettämisen taloudellinen riski tulisi siirtää pois hakijalta, koska suunnitelman hinta on yksi este tuen hakemiselle ja täten kosteikon perustamiselle. Lisäksi järjestelmän eri toimijoille tulisi allokoida riittävät resurssit hakemusten käsittelyyn. Tuloksista ilmenee, että alueittain lausuntojen antaminen ja hakemusten käsitteleminen on muutaman asiantuntijan varassa, ja heidän poissaolonsa viivästyttää kosteikkojen muodostumista koko alueella. Hakemusten käsittelyssä olisi myös varmistettava, eri alueiden ja toimijoiden on yhteneväinen käsitys siitä, että muutkin motiivit kuin yksinomaan vesiensuojelu ovat monivaikutteisen kosteikon perustamisessa hyväksyttäviä. Laajamittainen ja systemaattinen kosteikkojen perustaminen kaipaa koordinoivaa tahoa, jolla olisi tulostavoitteet. Nykyjärjestelmässä kosteikkojen perustaminen kokonaisuutena ei ole kenenkään vastuulla eikä mikään taho täten vastaa siitä, montako kosteikkoa ohjelmakaudella syntyy tai syntykö niitä ollenkaan.

Koska kosteikkojen ja niiden rahoitushakemusten syntyminen on nykyisin muutaman aktiivisen ihmisen varassa, voisi kullakin alueella olla aktiivinen kosteikkojen promoottori rohkaisemassa kosteikkojen perustamiseen ja neuvomassa prosessin eri vaiheissa. Kosteikkojen perustamisen markkinointia voisi myös muuttaa niin, että markkinointiargumentit perustuisivat kosteikon perustajan kokemaan arvoon yleisen hyvän lisäksi. Perustajat kaipasivat myös vaikutusten seurantaa eli vedenlaatumittausten suorittamista ennen ja jälkeen kosteikon perustamisen.

Pitkällä tähtäimellä kosteikkojen perustamista edistäisi todennäköisimmin kokonaan uuden järjestelmän luominen. Nykyinen järjestelmä työllistää asiantuntijoita sekä markkinointi-, hakemusprosessi- että toteutusvaiheessa sen sijaan, että resurssit suunnattaisiin suoraan kosteikkojen varsinaiseen toteutukseen. Jos kosteikkoja halutaan merkittävästi nykyistä enemmän, tulisi suunnitelmien tekemisen olla yhteiskunnallisen toimijan vastuulla, eikä taloudellinen riski kosteikon perustamisesta saisi olla yksin perustajalla. Tällöin toimivia voisivat olla mallit, joissa yhteiskunta huolehtisi suunnittelukustannuksista tai vastaisi suunnitelmien teosta. Kosteikkojen perustamisen tukeminen on nyt linkitetty maanviljelijän tulotukeen, vaikka kyseessä ei ole hänelle elinkeinotoiminta. Jos kosteikon perustamisesta ja hoitamisesta maksettaisiin kiinteä korvaus, keventyisi perustamisbyrokraatia huomattavasti. Kaikkien toimenpiteiden tulisi selkeästi edistää kosteikkojen syntymistä sen sijaan, että resurssit keskittyvät hakemusbyrokration pyörittämiseen ja kustannusten seurantaan.

Taulukko 5. Kosteikkojen perustamista edistäviä toimenpide-ehdotuksia nykyisellä ja tulevalla ohjelmakaudella.

Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelma 2007 - 2013	”Maaseudun kehittämissuunnitelma 2014 ->”
<ul style="list-style-type: none"> • Haun muuttaminen jatkuvaksi. • Hakemusten käsittelyyn ja lausuntojen antamiseen tulee allokoida riittävästi resursseja niin, ettei käsittely millään alueella ole yhden ihmisen varassa. • Kosteikkojen perustamistavoite on konkretisoitava: Kuka vastaa tavoitteiden saavuttamisesta? • Suunnitelmien tekemisen taloudellinen riski on siirrettävä pois perustajilta. Yhteiskunnan rahoittaman asiantuntijaorganisaation tulisi vastata suunnitelmien tekemisistä yhteistyössä perustajan kanssa. • Markkinoinnin painopiste on siirrettävä perustajan saamaan hyötyyn. • Tiedotuksessa, neuvonnassa, suunnitelmissa ja hakemuksissa huomiota olisi kiinnitettävä kosteikkojen monivaikutteisuuksiin pelkän vesien suojeleminen sijaan. • Alueellisten kosteikkoasiantuntijoiden työtä tulee tukea: oikeilla henkilöillä on ratkaiseva vaikutus kosteikkojen syntymiselle. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nykyinen järjestelmä tulee purkaa ja tilalle luoda kokonaan uusi järjestelmä, jossa resurssien painopiste on kosteikkojen perustamisessa suunnittelu- ja valvontabyrokratian sijaan. <p>VAIHTOEHTOJA:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tarjouspyyntöjärjestelmä, jossa tarjouksia kosteikon perustamiseksi pyydetäisiin keskitetysti ja kohteista valittaisiin rahoitettavat. • Sopimusmenettely, jossa maanviljelijä sitoutuisi ennalta sovittavaan, kiinteään hintaan perustamaan ja hoitamaan kosteikon. Perustettavat kosteikot voitaisiin sopia tapauskohtaisesti eli tiukkamuuotoiset tukiehdot eivät sitoisi sopijajäseniä. • Ulkoistettu järjestelmä, jossa ulkopuolinen taho keskitetysti kartoittaa potentiaaliset kosteikkopaikat, myy idean maanomistajalle ja vastaa kosteikon perustamistoimenpiteistä ja sopii hoidosta. • Järjestelmä, jossa kosteikon perustamisen kulut korvattaisiin kokonaisuudessaan toteutuneiden kustannusten mukaan, eikä vain tiettyyn rajaan saakka.

Kosteikkojen perustaminen oli hyvin pitkälle kiinni rahoituksesta ja Ympäristökeskuksen lausunnosta. Haastatellut maanviljelijät olivat motivoituneita perustamaan kosteikon sekä panostamaan siihen omia resurssejaan, mutta haluttomia kantamaan yksin taloudellisen riskin. Vesien suojeleminen argumentti yksinään ei riitä motivoimaan kosteikon perustamiseen vaan tiedottamisessa olisi korostettava perustajan saamaa hyötyä. Koetut henkilökohtaiset hyödyt kosteikon perustamisesta olivat:

- maiseman paraneminen, perinnemaiseman palauttaminen, lapsuuden maiseman ennallistaminen
- metsästysmahdollisuuksien luominen, lintukosteikon muodostaminen
- ravustus, kalantuotannon paraneminen
- uimiskelpoisen vesistön saaminen joko kosteikkoon tai lähialueen vesistöön kosteikon avulla
- virkistys: saunominen
- oman lähivesistön vedenlaadun koheneminen
- tontin arvonnousu

Haastatelluilla maanviljelijöillä oli pääsääntöisesti ollut kosteikon perustamiseen oma, palava into ja useat olisivat perustaneet kosteikon jossain vaiheessa tuesta riippumatta. Tukijärjestelmän ei voida katsoa ratkaisevasti vaikuttaneen näiden kosteikkojen syntymiseen, vaikka se niitä todennäköisesti edesauttoi. Loppujen lopuksi kosteikkojen perustamisessa suurin vaikutus oli pienimmillä yksityiskohdilla. Kosteikkoja syntyi hyvin alueella, jolla yksi aktiivinen henkilö oli ottanut kosteikkoasian omakseen ja teki kosteikkojen eteen niin promotoimistyötä kuin käytännön suunnitteluakin. Samaisella alueella maanviljelijät olivat tyytyväisiä prosessin etenemiseen ja yhteistyö maanviljelijöiden, suunnittelijan, Ympäristökeskuksen ja TE-keskuksen välillä oli tiivistä.

Lähteet

Kosteikot ja laskeutusaltaat. Maatalouden ympäristötuen erityistuet v. 2000 – 2006. MMM 2005. <http://www.salaojayhdistys.fi/pdf/kosteikot.pdf>

Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus (Tike). Kosteikon- ja laskeutusaltaan perustaminen/hoito ja Kosteikon perustaminen (2000 - 2009), 20.4.2009.

Maaseutuvirasto 2009. Ei-tuotannollisten investointien tuki. <http://www.mavi.fi/fi/index/viljelijatuet/maataloudenymparistotuki/eituotannollisteninvestointientuki.html>. Muokattu 10.7.2009, viitattu 27.10.2009.

Maatalouden ympäristötuki <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=20616&lan=fi#a13>
Muokattu 15.7.2009, viitattu 1.11.2009.

Monivaikutteisen kosteikon hoito. Maatalouden ympäristötuen erityistuet. MMM 2007. http://www.mavi.fi/attachments/5FyEWU4iT/kosteikot_2007.pdf

Maatalouden monivaikutteisten kosteikkojen suunnittelu ja toteutus. Suomen Ympäristö 21. Suomen Ympäristökeskus 2007.

Hakemus, Ei-tuotannollisten investointien tuki. Monivaikutteisen kosteikon perustaminen, viljelijä. Lnro 195. TE-keskus, 2008.

Hakemus, Monivaikutteisen kosteikon hoitoa koskevaksi sopimukseksi. Maatalouden ympäristötuen erityistuki. Lnro 2626. TE-keskus, 2009.

Malm, Tiina. Miten Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman avulla parannetaan ympäristön tilaa. Esityskalvot 8.10.2009. Suomen riistataloudellisen kosteikkostrategian luonnos.

Puustinen ym. Maatalouden monivaikutteisten kosteikkojen suunnittelu ja mitoitus. Suomen ympäristö 21/2007.

Suomen riistataloudellisen kosteikkostrategian luonnos: Lainsäädäntö ja muut taustatekijät (Svensberg ym. 2009). Julkaisematon.

Helsingin yliopisto
Ruralia-instituutti
ISBN 978-952-10-5415-0 (pdf)
ISSN 1796-0630 (pdf)
www.helsinki.fi/ruralia